

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Edita Kresta Kydalová

Vizualita v investigativní žurnalistice

Praha 2012

Vedoucí Bakalářské práce:
PhDr. Soňa Štroblová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2009 - 2012

BACHELOR THESIS

Edita Kresta Kydalová

Visuality in investigative journalism

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PhDr. Soňa Štroblová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 6. června 2012

Edita Kresta Kydalová

Poděkování

Děkuji své rodině za podporu, svému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Soně Štroblové za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce a dále chci poděkovat reportérům Jaroslavu Kmentovi a Josefu Klímovi za poskytnutí rozhovorů.

Anotace

Investigativní žurnalistika je specifická novinářská činnost, která je založena na důkladném vyšetřování, vyhledávání, ověřování a sbírání informací. Tento obor žurnalistiky se stal nedílnou součástí mediálního světa. Tato práce se zaměřuje na vývoj a význam investigativní žurnalistiky v obrazovém ztvárnění pro masové publikum. Poukazuje na to, jak může být prospěšné použití vizuality.

Klíčové pojmy

Investigativní, média, nová média, obraz, vizualita, žurnalistika.

Annotation

Investigative journalism is a specific journalistic activity, which is based on a thorough investigation, searching, collecting and verifying information. The field of journalism has become an integral part of the media world. This work focuses on the development and the importance of investigative journalism in the image representation for mass audiences. It shows how it can be beneficial use of visuality.

Key words

Investigative, journalism, visuality, medium, new media, visual studio.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. Vizuální svět	9
1.1. Fotografie	10
1.2. Film.....	15
1.3. Televize	18
1.4. Internet	19
2. Investigativní žurnalistika.....	24
2.1 Obecná charakteristika	25
2.2 Počátky investigace ve světové žurnalistice	26
2.3 Investigativní žurnalistika v České republice.....	30
3. Získávání informací a jednotlivé metody	34
3.1 Sledování osob.....	35
3.2 Fiktivní identita	36
3.3 Skryté pořizování záznamů a odposlechy.....	38
3.4 Trestná činnost jako metoda	39
4. Investigativní žurnalistika v českých audio-vizuálních médiích	42
4.1 TV NOVA.....	44
4.2 Česká televize	45
4.3 Prima Family	47
ZÁVĚR.....	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	53
ELEKTRONICKÁ MÉDIA A WEBOVÉ STRÁNKY	53
ZAHRANIČNÍ ELEKTRONICKÁ MÉDIA A WEBOVÉ STRÁNKY	56
SEZNAM OBRÁZKŮ	57
SEZNAM PŘÍLOH	58
PŘÍLOHY	I
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	VII

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá investigativní žurnalistikou jako novinářským celkem a významem vizuality v tomto oboru žurnalistiky. Cílem práce je poukázat na důležitost obrazového ztvárnění v investigativní žurnalistice, která se stala nedílnou součástí mediálního světa.

Bakalářská práce popisuje dotváření sdělení pomocí obrazu přes jednotlivá média, přibližuje jejich historický vývoj a to nejen z technického hlediska.

Vizualizace hraje podstatnou roli již od samého počátku lidstva. Nejstarší dorozumívací prostředky jako kresba a malba se využívají do současné doby. Pro dotváření autentičnosti vizuality v investigativní žurnalistice jsou klíčové vynálezy fotografie, filmu, televize a internetu.

V další části se Bakalářská práce zabývá vznikem investigativní žurnalistiky a jejím vývojem v České republice, coby mladého, rozvíjejícího se odvětví, ve svobodném a demokratickém státě.

Cílem tohoto oboru žurnalistiky je odhalit pomocí faktů skutečnosti s podstatnými dopady na činitele, kteří jednají ve veřejném zájmu a dění ve společnosti. Pomocí popisu jednotlivých metod odhalování, které jsou obdobné kriminalistickým metodám, na konkrétních kauzách ukazuje důležitost obrazové stránky jako dotvoření sdělení pro příjemce. Metody zjišťování informací a jejich použití v praxi jsou doplňovány ukázkami kauz a úryvky z rozhovorů s uznávanými českými investigativními novináři.

V závěrečné části se Bakalářská práce zaměřuje na investigaci v našich médiích prostřednictvím pořadů. Zmiňuje vznik nevýznamnějšího pořadu a nejvýraznější investigativní novináře v naší zemi. Poskytuje jejich pohled na současnou investigativní žurnalistiku s využitím obrazové stránky a jejími dopady.

1. Vizuální svět

Od narození svět vnímáme a poznáváme pomocí smyslů, na které již v prenatálním období vývoje působí nejrůznější faktory, které nás ovlivňují. Mezi první takové faktory patří nejbližší okolí a postupem času jsou doplňovány dalšími aspekty. Mezi nejvýznamnější činitele se začala řadit i masová média, která dokážou ovlivňovat naše nahlížení na svět, mínění, rozhodování, životní styl i postoj.

Pomocí obrazových kreseb a příběhů si lidé již v prehistorické době snažili sdělovat zkušenosti či zážitky. Obraz se tak stal jedním z nejsrozumitelnějších způsobů sdílení prožitků. Vývojem, začal hrát významnou roli také v médiích. Vizualita, dotváří celková sdělení, a to díky tomu nabývá na autenticitě dojmu pro příjemce. Může ovšem také podpořit vyvolání nejrůznějších emocí.

Nejvýznamněji ze současných médií vizuálně působí televize, která díky masové distribuci, širokému dosahu a umění vtáhnout do děje, může zásadně ovlivňovat či manipulovat dokonce i s veřejným míněním.

McQuail k masovým médiím uvádí: „Pokud jde o hodnoty a ideje, mají média v sekularizované společnosti sklon „přebírat“ vliv, který dříve měli rodiče, náboženství, škola, sourozenci a kamarádi. V důsledku toho jsme na médiích závislí prakticky v celé oblasti našeho širšího „symbolického prostředí“ (tedy „obrazů v našich hlavách“). A vůbec přitom nezáleží na tom, nakolik jsme schopni vytvořit vlastní, osobní verzi tohoto prostředí. Máme stále silnější sklon sdílet stejné mediální zdroje a stejnou „mediální kulturu“, proto je pravděpodobné, že právě média utvářejí prvky, které sdílíme s ostatními. Bez jistého stupně sdíleného vnímání skutečnosti – ať

už je jakéhokoli původu – nelze ve skutečnosti organizovat žádný společenský život.“¹

1.1. Fotografie

Snaha lidí zaznamenávat děj kolem sebe vedla již v dávných dobách k hledání různých způsobů zobrazování. Vyprávění příběhu pomocí obrázků je staré jako lidstvo samo. Dokazují to již jeskynní malby u pravěkých lidí, od maleb v jeskyních, až po vynalezení fotografie generacemi badatelů, kteří se snažili zachytit co nejvěrněji danou skutečnost. U fotografie se jedná o způsob zobrazování objektů působením světla na fotografickou citlivou vrstvu prostřednictvím fotografického přístroje.²

Fotografie našla významné uplatnění například v oblasti umění jako prostředku vyjádření se, či vyjádření a prosazování určitých pocitů, ztvárnění myšlenky a duševního stavu, s cílem, pocity také vyvolávat.

V žurnalistice je součástí sdělení, která dotváří a snaží se ke čtenáři přenést co nejautentičtější pohled na dané téma se snahou vyvolat emoce. Dokáže věrně dokumentovat příběhy smutné i veselé a předávat informace pro čtenáře i diváky.

Nejstarší dochovanou fotografií na světě je snímek, který se jmenuje „*Pohled z okna na dvůr*“ (obrázek č. 1). Expoziční doba této fotografie trvala osm hodin a zhotovil ji roku 1826 francouzský vynálezce Nicéphore Niépce ve francouzské vesnici Saint-Loup-de-Varenec.³

¹ MCQUAIL D., *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 2009, s. 93.

² OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan a kolektiv, *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999, s. 65.

³ ŠTROBLOVÁ, Soňa, *Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa*. Praha: UJAK, 2009, s. 36-39.

Obrázek 1: Pohled z okna na dvůr, r. 1826, Nicéphore Niépce

Zdroj: HÁJEK, Adam, iDnes.cz, 29. září 2010, [on line] Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/prvni-fotka-v-dejinach-vznikala-osm-hodin-pres-sto-let-se-skrivala-na-pude-1lw-/zahranicni.aspx?c=A100927_184532_zahranicni_aha.

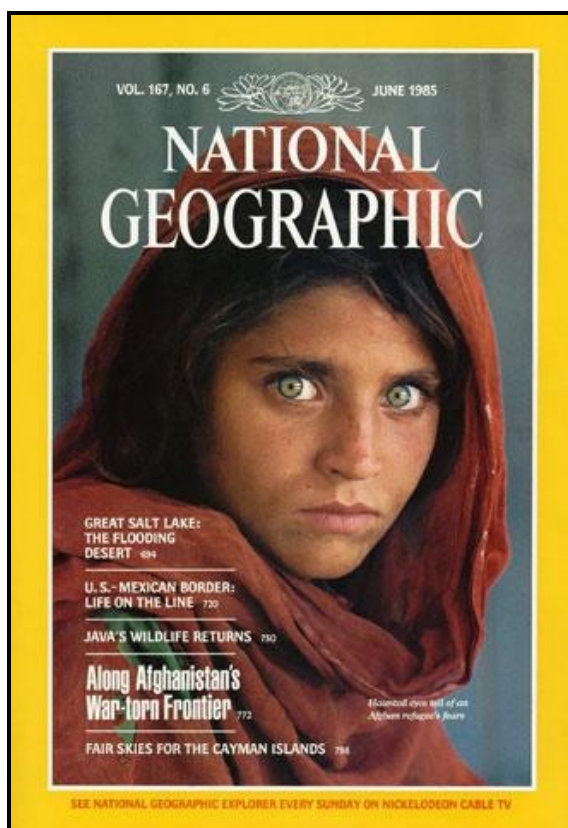
U žurnalistické fotografie, též fotožurnalistiky, se jedná o sdělení novinářské informace vizuální formou. Fotografie u článku je účinným vyjadřovacím prostředkem, který je nezbytnou součástí článků v novinách i v časopisech. Nedílnou součástí vizuální komunikace je především pro svou autentičnost, názorovost a umožňuje čtenáři *být při tom*.⁴ Zvyšuje věrohodnost informací v novinách a časopisech. Když se o něčem píše a je u toho fotka související s informací, čtenář nabývá dojmu, že to je důkaz a to co se v článku píše, je opravdu skutečnost, ačkoliv to tak vůbec nemusí být.

Fotografie hraje pro noviny a hlavně pro časopisy naprosto zásadní roli. Titulní fotografie plní funkci obrazového titulku. U časopisů je titulní fotografie de facto výkladní skříní, která zobrazuje tematické zaměření vydávaného čísla a významně se podílí především na prodejnosti.

⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan a kolektiv, *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999.

Hlavní volbou pro výběr fotografie je tematická atraktivnost, která má u čtenáře vzbudit zájem si periodikum přečíst. Demonstrativním příkladem významu fotografie v žurnalistice s cílem vyvolat emoce, se úspěšně podařilo časopisu The National Geographic v roce 1985. Obálka s fotkou afghánské dívky, kterou pořídil fotožurnalista Steve McCurry v roce 1984, obletěla svět (obrázek č. 2). Afghánská dívka, v době pořízení fotky, žila v uprchlickém táboře v Pákistánu, za okupace Afghánistánu Sovětským svazem.

Obrázek 2: 1985, Afghánská dívka (The National Geographic)

Zdroj: McCURRY, Steve, National Geographic, 28. června 1985, [on line] Dostupné na WWW: <<http://thepowerofthefrontcover.wordpress.com/1985/06/28/1985-the-afghan-girl-the-national-geographic-2/>>.

V předválečném, válečném i poválečném období z technických, organizačních a později i politických důvodů vznikaly fotomontáže, které pomáhaly k tomu, aby výsledná, vyretušovaná fotografie, znázorňovala co nejvíce realitu. Těmito zásahy byla zpochybněna autentičnost foto-

grafického obrazu. Československo poválečných let je zdárným příkladem takovýchto zásahů. V dobách, kdy měl stát prakticky absolutní moc nad sdělovacími prostředky a nic mu nebránilo použít veškeré dostupné metody pro pozměňování skutečnosti ve prospěch oficiální ideologie. To se týká především přikrášlování politických vůdců nebo doplnění nadšeného tisícíhlavého publika tam, kde ve skutečnosti byly jen desítky lidí.

Konkrétní ukázky fotomontáží z poválečného období a období normalizace jsou znázorněny níže (obrázek č. 3, obrázek č. 4, obrázek č. 5). Například jak byl retuš odebrán nehodící se politik Rudolf Slánský (obrázek č. 3).

Obrázek 3: Prezident republiky Klement Gottwald v rozhovoru s předsedou vlády Antonínem Zápotockým a místopředsedou vlády Viliamem Širokým a s a bez Rudolfa Slánského na Wilsonově nádraží 26. 8. 1949

Zdroj: KASÍK, Pavel, Technet.iDnes.cz, 22. Zář 2007, [on line] Dostupné na WWW: <http://technet.idnes.cz/jak-z-fotografii-mizeli-nepohodlni-lide-vylet-do-sveta-fotomontaze-1fu-/tec_foto.aspx?c=A070914_103713_tec_foto_pka>.

Při zdravici prezidenta republiky Antonína Zápotockého byla novinová fotografie retušována a doplněna o dav lidí na III. nádvoří Pražského hradu (obrázek č. 4).

Fotografie zachycující válečné období, původně zcela bílé nebe bylo vyretušováno a pochmurné mraky přibýly až koláží (obrázek č. 5).

Obrázek 4: Prezident republiky Antonín Zápotocký zdraví z balkonu na III. nádvoří Pražského hradu občany - volba prezidenta 21. 03. 1953

Zdroj: KASÍK, Pavel, Technet.iDnes.cz, 22. Září 2007, [on line] Dostupné na WWW: <http://technet.idnes.cz/jak-z-fotografii-mizeli-nepohodlni-lide-vylet-do-sveta-fotomontaze-1fu-/tec_foto.aspx?c=A070914_103713_tec_foto_pka>.

Obrázek 5: Dmitrij Baltermanc, Hoře, Kerč (Sorrow Stricken, 1942)

Zdroj: KASÍK, Pavel, Technet.iDnes.cz, 22. Září 2007, [on line] Dostupné na WWW: <http://technet.idnes.cz/jak-z-fotografii-mizeli-nepohodlni-lide-vylet-do-sveta-fotomontaze-1fu-/tec_foto.aspx?c=A070914_103713_tec_foto_pka>.

Možnosti fotografické montáže se staly v posledních letech sofistikovanější, rozdíl mezi realitou a iluzí už není téměř rozpoznatelný. Takovéto spojení fotografie a digitální manipulace mohou způsobit střet mezi estetikou a etikou, například ve falešné zprávě s novinářskými fotografiemi, které jsou prezentovány pro svět jako reálné. Digitální montáž je dnes běžná technika fotomontáže. Sestavuje se pomocí počítačových programů na úpravu obrázků a digitálních fotografií. Stejně jako při montáži negativů a pozitivů, vychází autor profesionálních digitálních fotografií z podobných principů, dokonalá koordinace obrázku k druhému.

Soňa Štroblová ve své knize *Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa* uvádí: „Fotografie má emotivní funkci, je subjektivním pohledem na realitu. Jako obrazová informace není zcela objektivní a pravdivá. Obrázky lze retušovat a upravovat ručně a v dnešní době i počítačem. Ovlivňuje řadu vědních oborů a také obor investigativní žurnalistiky.“⁵

1.2. Film

Film se zrodil jako technická novinka na konci 19. století a převedl tak starší formy zábavy do nové podoby. V roce 1895 si bratři Lumiérové nechali patentovat *Cinématographe* a téhož roku uspořádali první filmovou projekci v Paříži. Projekce se skládala z deseti filmů nahraných statickou kamerou a trvala dvacet minut.⁶

Původně byl film zacílen na společenské vrstvy s nižší gramotností, které díky obrazovému ztvárnění porozuměly sdělení i bez znalosti čtení a psaní. Hlavním záměrem filmu bylo bavit publikum a nabídnout mu únik od všedních starostí a drsné každodenní reality. Později se díky filmové řeči odchýlil i směrem k umění.

⁵ ŠTROBLOVÁ, S., *Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa*, UJAK, 2009, s. 39.

⁶ BERGAN, R., *Film*, Praha: Slovart, 2008, s. 17.

Film svou obrazovou složkou dokáže u diváka vyvolávat nejrůznější emoce. Vhodně zvolené za sebou jdoucí záběry mohou dokonale vyjádřit situaci či emoci a tím kompletně nahradit mluvené slovo i text.

McQuail k filmu jako masovému médiu píše: „Ledabyly skryté, ideologické a implicitně propagandistické prvky se vyskytují i v mnoha populárních zábavných filmech, dokonce i v politicky „svobodných“ společnostech. Tato skutečnost je odrazem působení několika sil: vědomé snahy o záměrné řízení společnosti nebo společenskou kontrolu (social control), neuvědomělého osvojení populistických či konzervativních hodnot, pronikání marketingu a public relations do zábavy a snahy přilákat masovou pozornost. Přestože v dějinách filmu převládá zábavní funkce, filmy často vykazují didakticko-propagandistické tendence. Film jistě podléhá vnějším vlivům snadněji než jiná média a může se stát terčem tlaků směřujících ke konformismu, protože v sázce je zpravidla hodně peněz. Odrazem této situace je skutečnost, že po teroristických útocích 11. září 2001 na budovy *World Trade Center* se představitelé vlády USA sešli s představiteli filmového průmyslu a diskutovali s nimi o tom, jak se film může podílet na právě vyhlášené válce s terorismem.“⁷

Film však nemá jen funkci zábavní, manipulační či propagandistickou, ale může být nápomocen v zobrazení výsledků práce investigativních žurnalistů. Nejedna příběh tohoto druhu žurnalistiky se stal předlohou úspěšného filmu. Jmenovat můžeme tyto známé tituly: *Všichni prezidentovi muži* (1976), *Rozhovor* (1974), *Requiem pro panenku* (1992). V České republice slouží investigativní podněty, především korupce jako inspirace k natočení filmů a seriálů například film *Hranaři* (2011), *Expozurita* (2011).

Točení filmů a dokumentárních filmů se také do jisté míry stalo klíčovým nástrojem investigativních novinářů, a to především u zveřejňování politicko-společenských kauz. V období totalitního režimu to byla

⁷ MCQUAIL, D., *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 2009, s. 44-45.

jedna z cest ke zveřejňování zapovězených témat. Pokud neprošel pravdivý příběh cenzurou, byl ztvárněn jako fiktivní příběh.⁸

Hledání objektivní pravdy je však i pro investigativní novináře velmi obtížný úkol. Odvysílaným filmem mohou způsobit jak pozitivní tak i negativní dopad pro společnost a veřejné mínění. Tak silným nástrojem je film. Při více subjektivním nežli objektivním úsudku reportéra s následným odvysíláním reportáže či filmu, může kauza působit v neprospěch skutečných účastníků dané kauzy. Naopak osobu, o níž je reportáž a film vytvořen, neuvěřitelným způsobem proslavit, může se stát v očích diváka hrdinou. Ve smyslu posílit příběh, se ve filmu využívá přeměna literatury faktu na fikci. Konkrétním takovýmto případem bylo filmové ztvárnění, krutosti vychovatelek vůči chovankám v psychiatrické léčebně Měděnec, a to režisérem Filipem Renčem ve filmu *Requiem pro panenku* (1992). Po letech, se však šetřením ukázalo, že vychovatelky zdaleka tak kruté nabyly a nehodu nezavinily, ale musely se na ně při vyšetřování svést poměry v ústavu, aby se zakryly hříchy stranických funkcionářů.⁹

Druhým takovýmto příkladem je natočení filmu *Kajínek* (2010), ve kterém opět sehrály zásadní úlohu fakta posbíraná a vypátraná novináři. Fiktivní pojetí filmu však staví odsouzeného zločince do role hrdiny, umocňuje jeho genialitu při útěku a staví kauzu do jiného světla. Hlavní postava je potom v roli oběti vyšších zájmů a zájmů politiky a svým způsobem může mít vliv na veřejné mínění. Novináři nepřisluší soudit, zda je někdo vinen či nevinen, ale musí se dopátrat objektivní pravdy.¹⁰

⁸ KLÍMA, J., *Vlastníma očima aneb Před kamerou i za ní*, Praha: Prepress E. Šťastná, 2009, s. 102.

⁹ Tamtéž, s. 105-107.

¹⁰ HRÁŠKOVÁ, K., *Josef Klíma o filmu Kajínek: Vadí mi osobní motiv advokátky, protože to není pravda*. 9. srpna 2010, [on line] Dostupné na: <<http://www.topzine.cz/josef-klima-o-filmu-kajinek-vadi-mi-osobni-motiv-advokatky-protoze-to-neni-pravda>>.

1.3. Televize

Rychlým vývojem techniky v první polovině 20. století byl vyvinut systém přenosu obrazu na dálku pod názvem televize. Osvaldová definuje televizi jako „(z řec. *téle* = *daleko*, lat. *video* = *vidět*) audiovizuální masové médium umožňující přenos obrazové a zvukové informace.“¹¹ Dále uvádí, že „v nejširším chápání pojmu je televize sociálním systémem masové komunikace zahrnujícím nejen technický systém a výsledný produkt, tj. vysílaný program, ale také veškeré organizační struktury, které jsou nezbytné k zajištění výroby programu a k jeho masové distribuci.“¹²

Od ostatních audiovizuálních médií se televize odlišuje hlavně distribucí samotného sdělení, kdy umožňuje přenos události v reálném čase. Podstatou tohoto sdělovacího prostředku je pasivní kontakt s příjemcem. Jedná se o jedno z nejvíce pasivních médií, příjemce nemusí vyvíjet žádnou aktivitu. Díky kombinaci obrazu a zvuku v reálném čase vzbuzuje dojem přirozené skutečnosti a divák tak může mít pocit, že shlédnutou situaci prožil nebo se jí dokonce účastnil. Cenovou dostupností se televize masově rozšířila téměř do všech domácností. Dostupností a nenáročností tohoto média, jež nerozlišuje příjemce dle dosaženého vzdělání, inteligence nebo příjmu, získala televize jako médium masovou sílu a vliv.

Televize neplní jen informační funkci, ale i zábavnou a vzdělávací. Dle McQuaila může hrát i zásadní roli v moderní politice: „Je považována za hlavní zdroj zpráv a informací pro většinu lidí a za hlavní komunikační kanál mezi politiky a občany, zejména v době voleb.“¹³

Kritický postoj k tomuto masovému médiu oproti psaným zmiňuje Postman ve své knize *Ubatvit se k smrti*: „Televize funguje jako řídicí centrum i v subtilnějších polohách. Určuje například způsob, jímž uží-

¹¹ OSVALDOVÁ, B., a kol., *Encyklopedie praktické žurnalistiky*, Praha: Libri, 1999, s. 187.

¹² Tamtéž, s. 188.

¹³ McQUAIL, D., *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 2009, s. 47.

váme ostatní média. Radí nám, kterou telefonní společnost si máme vybrat, na co jít do kina, jaké knihy, časopisy a nahrávky si pořídit, jaké rozhlasové stanice naladit. Televize pro nás připravuje naše komunikační prostředí způsobem, jemuž se žádné z ostatních médií nemůže vyrovnat.“¹⁴

K tomu doplňuje, že „televize se stala „metamédiem“ – prostředkem, který ovládá nejen naše povědomí o světě, ale i o způsobech, jak tento svět poznávat.“¹⁵

Kritika tohoto média se vztahuje především na jednosměrnou komunikaci k příjemci postrádající interaktivitu. Není možné ověřit si reakci příjemce, která je důležitá při přenosu problematičtějších záležitostí. Nejvíce je zmiňováno doporučení, aby televizi nesledovaly malé děti a dorost, na které může mít televizní vysílání negativní dopady například ve formě poruchy spánku, příjmu potravy, přejímání nesprávných hodnot, postojů a vzorců chování, což může vést ke zvýšení násilného chování s následkem trestné činnosti.

Média proplétají všechny sféry našeho života. Ještě nedávno byl ve výhodě ten, kdo dokázal informace získat. Dnes je to ten, kdo se v jejich záplavě dokáže zorientovat a kdo dokáže mediální nabídky využít co nejvíce ve svůj prospěch.

Televize se svým masovým dosahem řadí mezi nejvlivnější média a výrazně přispívá k celkové socializaci společnosti.

1.4. Internet

V sedmdesátých letech se objevil průlomový komunikační systém všech dob internet. První testovací síť byla instalována počátkem roku 1968 v Národní výzkumné laboratoři ve Velké Británii. Poté přišel požadavek na vybudování podobné sítě a zároveň i potřebné financování

¹⁴POSTMAN, N., *Ubavit se k smrti*, Mladá fronta, 1999, s. 86.

¹⁵Tamtéž, s. 86.

projektu z resortu obrany, konkrétně od grantové agentury ministerstva obrany USA, s názvem ARPA (Advanced Research Projects Agency).¹⁶

Propojení počítačových sítí („sít sítí“) vzniklo za účelem zajistit v období studené války obnovení vedoucího technologického postavení USA. Internet, jinak také počítačová infrastrukturní síť umožňuje výměnu digitálních informací v globálním měřítku. Veřejností je vnímán ve zúženém významu jako *WWW (World Wide Web)*, zkráceně *web*.

Až do poloviny osmdesátých let se internet nijak zvlášť nerozvíjel, byl omezen především na vládní a vojenské organizace. V roce 1972 bylo k síti připojeno pouhých 50 počítačů, v roce 1984 to bylo 1000 počítačů a 1992 více než jeden milion počítačů a v roce 1996 internet mělo již 55 miliónů uživatelů a v současnosti internet využívá již více jak 2 miliardy uživatelů. Tento rozvoj byl způsoben především cenovou dostupností osobních počítačů, které si mohly dovolit i domácnosti. Nárůstem uživatelů rostl počet zpřístupněných informací. Lidé začali využívat toto médium především pro vyhledávání informací a konzumaci zábavy. A tak se stal internet důležitým informačním a komunikačním kanálem.

Pavel Verner význam této informační sítě vystihuje slovy: „Informační dálnice změnil svět jako kdysi knihtisk. Před Gutenbergem bylo na světě jen asi 30 000 knih, do roku 1500 jich bylo už asi deset miliónů. Knih tisk ovlivnil politiku, náboženství, vědu, literaturu. Poprvé získali přístup k informacím lidé i mimo církevní elitu. Světová informační síť znamená podobnou kvalitativní změnu v šíření informací.“¹⁷

Internet se podstatně odlišuje od všech tradičních médií. Jeho rozdílnost spočívá především v interakci a rychlém přenosu dat či informací. Umožňuje uživatelům spoluvytvářet obsah, vytvářet vlastní webové stránky, okamžitě diskutovat nad publikovanými tématy. Přes informační servery probíhají téměř všechny formy komunikace. Díky technickým možnostem dochází k prolínání reálného světa se světem virtuálním. Mezi nejvíce využívané patří psaní a čtení emailových zpráv, hledání

¹⁶ KODÝTEK, P., *Historie Internetu*. 31. ledna 2006, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.webdesign.paysoft.cz/clanky/2006/historie-internetu/>>.

¹⁷ VERNER, P., *Úvod do praktické žurnalistiky*, Praha: UJAK, 2007, s. 31.

obecných informací, ukládání či prohlížení fotografií, čtení zpravodajství nebo poslech hudby. Zábavu tvoří hraní nejrůznějších online her, sociální sítě či sledování nejrůznorodějších videoklipů. Televizní vysílání jednotlivých stanic lze sledovat v reálném čase nebo v umístěných archívech.

Informační a komunikační funkce se stala důležitým nástrojem i pro získávání žurnalistických informací, které lze čerpat z nejrůznějších zdrojů. Internetová žurnalistika se liší především formou, „...využívá výhod multimediálnosti (kombinace textu, zvuku a obrazu) a hypertextu (z řec. předpony hyper = nad, přes, tj. text vyšší kvality), což označuje text, který není omezen linearitou a jehož sdělení se skládá z více separátně uložených částí navzájem propojených odkazy.“¹⁸

„Český průkopník internetové žurnalistiky Ondřej Neff rozlišuje v internetu mezi textualisty, kteří vnímají informace jako psaný text, a vizualisty, kteří naopak spoléhají spíše na obsah sdělený pomocí obrazu – textová informace má nad informací obrazovou navrch.“¹⁹

Internet je dnes neodmyslitelně součástí každodenní komunikace s využitím pro praktické činnosti. Ve většině vyspělých států lze v dnešní době přes internet nakupovat či objednávat služby, spravovat své finance, komunikovat s úřady, státní správou a přes moderní aplikace kombinovat hovor s obrazem téměř do celého světa. Představuje tak nezávislé médium, které není vlastněno ani provozováno komerčními či vládními organizacemi. Internet dosáhl komplexnosti, která byla doplněna multimediálním emočním zážitkem.

Rozvoj internetu měl vliv na vývoj internetové žurnalistiky. Publikační potenciál internetu dal vzniknout „on-line“ internetové žurnalistice, jako samostatné a ojedinělé disciplíně. Z pohledu zkoumání se internetová žurnalistika zaobírá producenty obsahu médií, jejich produkty distribuované v internetovém prostředí a postavením nových médií v celkovém

¹⁸ OSVALDOVÁ, B., a kol., *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*, Praha: Libri, 2007, s. 89.

¹⁹ VERNER, P., *Úvod do praktické žurnalistiky*, Praha: UJAK, 2007, s. 32.

rámci masové komunikace, tedy vztahem mezi tradičními-starými a novými-digitálními médii.²⁰

„Pojem *nová média* se používá pro taková média sociální komunikace, jež přesahují média tisku, rozhlasu, televize, případně filmu a dalších zvukových, obrazových a zvukově obrazových záznamů. Charakteristickým rysem nových médií je jejich digitální charakter. Produkt nových médií je vytvářen, distribuován a přijímán v číslicové podobě, která umožňuje zachytit a reprodukovat jakýkoli psaný či tištěný text, statický obraz, zvuk i pohyblivé video. Tato schopnost digitální technologie pak vytváří předpoklady pro multimedialitu nových médií, která jsou schopna do jednoho uživatelského prostředí integrovat více médií (tištěná, obrazová, zvuková).“²¹

Internet se stal nepostradatelným nástrojem moderní žurnalistické praxe. Pomohl ke zpřístupnění nejrůznějších archivů a databází a k rozšíření informačního potenciálu, volně přístupných webových stránek, přičemž orientaci v těchto informačních zdrojích usnadňují katalogové a fulltextové vyhledávače. Komunikace prostřednictvím internetu zajistila konektivitu mezi žurnalistou a jeho redakcí, usnadňuje kontakt mezi žurnalistou a jeho publikem v případě, že výsledný žurnalistický produkt byl na internetu umístěn, ale především je to rychlý prostředek k výměně informací se svými cennými zdroji. Tyto nové metody žurnalistické práce jsou definovány jako počítačem asistovaná žurnalistika (*CAR, Computer Assisted Reporting*).²²

Weblogy a amatérská publikační žurnalistika, již nejsou podmíněny existencí vydavatelství, distribuční a vysílatelskou organizací či agenturou.²³

²⁰ ŠMÍD, M., *Žurnalistika v informační společnosti: Internetizace a Digitalizace žurnalistiky*. Praha> FSV UK, 2006, [on line] Dostupné na WWW: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/104_003_Smid.pdf>. ISSN 1801-5999.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

²³ ŠMÍD, M., *Žurnalistika v informační společnosti: Internetizace a Digitalizace žurnalistiky*. Praha> FSV UK, 2006, [on line] Dostupné na WWW: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/104_003_Smid.pdf>. ISSN 1801-5999.

Internet je neoddělitelnou součástí života lidí a fenoménem postmoderní doby.

2. Investigativní žurnalistika

„Jednoho člověka lze klamat dlouho, jistý čas lze klamat celý národ, ale nelze klamat celý národ stále.“ Abraham Lincoln²⁴

Investigativní žurnalistika neboli pátrací, označuje činnost novináře, který aktivně vyhledává informace o podezřelém chování a upozorňuje na trestné činnosti veřejných činitelů. Význam investigativní žurnalistiky pro společnost je nevyčísitelný. Je důležitou součástí kontroly vlády a politických představitelů i úředníků, kteří mají svěřenou moc a právě díky ní se často snaží zamlžovat či zpochybňovat své podezřelé aktivity.²⁵

Investigativní žurnalistika je specifickou oblastí novinářské profese. V *Encyklopedii praktické žurnalistiky* je definována jako, doslova, pátrací, vyšetřovací žurnalistika, jejímž cílem je zveřejňovat zamlčované a odpírané, pro chod společnosti však důležité informace.²⁶

Sbírání informací může trvat i několik měsíců. Proto je pro tento typ žurnalistiky nutná jak finanční tak morální podpora vydavatele. V důsledku toho najdeme v České republice ryze investigativní pořady či rubriky poskrovnu.²⁷

Pavel Verner specifikuje ve své knize *Úvod do praktické žurnalistiky* tento obor jako autorské šetření ve společenském zájmu s budoucím zpravodajským odhalením v médiích. Má za úkol nápravu zjištěného stavu. Je autorským dílem. Nejedná se o zprávu nebo šetření učiněné někým jiným.²⁸

²⁴ BOROVIČKA, V. P, Watergate, Praha: Orbis, 1976.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ OSVALDOVÁ, B., HALADA, Jan a kolektiv, *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999.

²⁷ TV NOVA, *Investigativní žurnalistika v kostce: Kauzy, které měnily svět*.

[on line] Dostupné na WWW: <http://oci.nova.cz/clanek/novinky/investigativni-zurnalistika-v-kostce-kauzy-ktere-menily-svet.html>.

²⁸ VERNER, P., *Úvod do praktické žurnalistiky*. Praha: UJAK, 2007, s. 12.

„Investigativní žurnalistika jde za tvrzením a popírá zjištěná fakta, pokud rozhodla o problému jednou nebo druhou cestou“.²⁹ Touto definicí se například k danému tématu vyjadřuje zahraniční zdroj.

Nejznámější aférou investigativní žurnalistiky je *Watergate*. Právě podle ní se k dalším významným kauzám přidává pověstné – *gate* (tak vznikly například aféry *Irangate*, či Clintonova *Zippergate*).³⁰

2.1 Obecná charakteristika

Investigativní žurnalistika se stala důležitou součástí demokratického státu. Jejím hlavním úkolem je společenský dozor, vyhledávání a shromažďování informací o podezřelém chování politických činitelů, kteří mají v pravomoci svěřené finanční prostředky nebo moc státu, a tím hájit veřejný zájem.

Činnost novináře spočívá v odhalování podezřelého jednání, rozplétání nekalých praktik veřejných činitelů jako například korupce, vydírání nebo porušování lidských práv. Pochybnosti odkrývá především důsledným vyhledáváním, ověřováním a shromažďováním informací. Takovéto konání investigativního novináře není ze zákona oprávněné, jako je tomu například u policie, právníků či obdobných orgánů. Samo jednání investigativního novináře by se mělo řídit principy novinářské etiky, které spočívá především v nezveřejňování neověřených údajů (minimálně ze dvou zdrojů), podávání informací objektivně a vyváženě, nezaměňování faktů a respektování lidské důstojnosti.³¹

²⁹ SPARK, D., *Investigative reporting. A study in technique*. Oxford: Focal Press, 1999. s. 1. Vlastní překlad dle originálu: Investigative reporting goes beyond allegation and denial to establish facts which if possible decide the issue one way or the other.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

Investigativní žurnalistika je styl soustavné práce novináře, není to produkt práce, není to článek či jedna reportáž, je to styl práce, způsob, jak novinařinu dělat, metoda, díky níž se dojde k cíli.³²

Cílem investigativní novinařiny je přijít na kloub složitým problémům, jevům či rozplést podezřelé jednání a praktiky, konané v politice, ve státních úřadech, u policie, soudů, a ve všech oblastech veřejného zájmu.³³

„Investigativním novinářem se člověk může stát až po mnoha letech práce, kdy získá zkušenosti, zdroje informací, přehled a patřičné dovednosti. Takový novinář využívá veškeré otevřené databáze informací, je vytrvalý a důsledný. Musí umět získat informace. Ví, že ty kvalitní většinou nenajde na internetu nebo po telefonu. Musí tedy umět naslouchat lidem, umět je rozmluvit, jednat s nimi.“³⁴

Získá-li investigativní novinář informaci, musí ji ověřit, doložit, prokázat, dobře napsat a zveřejnit. Základním předpokladem úspěšného investigativního novináře je nepředpojatost, čili, novinář by se neměl nechat ovlivnit ani obecně rozšířeným míněním, ani snahou mít za každou cenu poutavou příhodu či kauzu.³⁵

2.2 Počátky investigace ve světové žurnalistice

Počátky investigativní žurnalistiky se objevují již na přelomu 19. a 20. století v USA, kdy „...existovalo tzv. *hnutí muckraking*, do češtiny překládané jako *kydání hnoje*, které v novinách, časopisech a knižně

³² KMENTA, J., *Investigativní žurnalistika v ČR*. [on line] 2012, Dostupné na WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-uvodem.aspx>.

³³ Tamtéž.

³⁴ HRONOVÁ, M., *Investigativní žurnalistika očima Jaroslava Kmenty*. 08. 12. 2011 [on line], Dostupné na WWW: <<http://www.ff.upol.cz/aktualita/clanek/investigativni-zurnalistika-ocima-jaroslava-kmenty/>>.

³⁵ SLÍŽEK, D., *Investigativní žurnalistika: Otázky a odpovědi. 19. Konference ČLOVĚK A MÉDIA*. 20. 11. 2011 [on line] Dostupné na WWW: <http://www.clovekamedia.cz/archiv/clanek_cam_podzim_2011.html>.

vydávaných reportážích útočilo na korupci, neschopnost státního aparátu nebo porušování lidských práv.“³⁶

Termín investigativní žurnalistika se začíná v rozsáhlejší míře objevovat až v 60. letech v souvislosti s americkou aférou *Watergate*.

Watergate je skandál, který vypukl v USA poté, co se do sídla Demokratické strany v komplexu zvaném *Watergate* (obrázek č. 6) dostali pracovníci republikánského prezidenta Richarda Nixona, aby v jednotlivých místnostech nainstalovali odposlechy. Vše mělo být navíc maskované jako loupežné přepadení. Především díky novinářské píli dvou investigativních žurnalistů *Washington Post* Boba Woodwarda a Carla Bernsteina vedla celá kauza až k rezignaci prezidenta Richarda Nixona na svou funkci.³⁷

Tito dva novináři, svou neúnavnou a důkladnou prací s pomocí informací nejmenovaného zdroje *Deep Throat* odhalili podstatná fakta týkající se tajných fondů a politicky organizovaných odposlechů Demokratické strany.

Tato aféra nebyla jedinečná jen z pohledu investigativního přístupu novinářů, kteří vstupovali do samotného dění, ale i z vizuálního pojetí. Vyšetřovací komise Senátu vyslychala podezřelé před televizními kamerami a veřejnost tak mohla být prvně u průběhu vyšetřování veřejných činitelů a šetření celé aféry. „Výsledky vyšetřovacího výboru Senátu byly veřejné. Poprvé v historii Spojených států se konaly před televizními kamerami. Přímý přenos se těšil velké pozornosti mnoha miliónů Američanů a diváků na celém světě. Byl to celosvětový primát. Rozhodnutí, že bude celé řízení vysíláno v přímém přenosu, vzbudilo značný odpor zejména u nedobrovolných herců dramatu - prezidentových poradců. Pochopitelně, že se všemožně snažili zabránit vysílání. Jejich vliv však už nebyl dostatečně důrazný. Televizní společnosti prosadily

³⁶ OSVALDOVÁ, B., a kol., *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*, Libri, 2007, s. 245.

³⁷ TV NOVA, *Investigativní žurnalistika v kostce: Kauzy, které měnily svět*.

[on line] Dostupné na WWW: <http://oci.nova.cz/clanek/novinky/investigativni-zurnalistika-v-kostce-kauzy-ktere-menily-svet.html>.

svou a veřejné mínění považovalo ono „každodenní velké divadlo“ za důkaz demokracie.“³⁸

Investigativní práce novinářů Bernsteina a Woodwarda byla vizualizovaná prostřednictvím filmového snímku Alana J. Pakuly *Všichni prezidentovi muži* (1976). Snímek se řadí mezi takzvané *konspirační* filmy, které zkoumaly temnou stránku národa a rozkrývaly tajné vládní machinace.³⁹

Obrázek 6: Demokratický národní výbor, kancelář v luxusním komplexu Watergate ve Washingtonu dne 20. dubna 1973.

Zdroj: The Associated Press, The Washington Post, 20. dubna 1973, [on line] Dostupné na WWW: <http://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/watergate-scandal/2012/02/14/gIQAguL9DR_photo.html>.

Funkční období prezidenta Ronalda Reagana poznamenal také nemalý skandál, a to aféra *Irangate*. Aféra, ve které figurovaly země Izrael, Irák a Libanon, byla odhalena 3. listopadu 1986. Nejbližší poradci prezidenta se zapletli do tajných dodávek zbraní Íránu a převádění utržených peněz na konta skupin bojujících proti komunistickému režimu v Nikaragui (contras). Tento postup byl v rozporu s Reaganovými často

³⁸ BOROVIČKA, V. P., *Watergate*, Praha: Orbis, 1976, s. 289.

³⁹ BERGAN, R., *Film*, Praha: Slovart, 2008, s. 66-67.

opakovanými veřejnými prohlášeními, že jeho vláda nebude nikdy jednat s teroristy. Reagan, jehož popularita díky aféře výrazně poklesla, prohlásil, že tuto operaci uskutečnili bez jeho vědomí jeho příliš horliví spolupracovníci.⁴⁰

Občanská válka v Libanonu, dala za vznik četným únosům amerických občanů. Proiráňští šiitští radikálové dokonce v březnu 1984 unesli šéfa bejrútské pobočky CIA Williama Buckleye. Důsledkem tohoto dění se zrodil plán na dodávky zbraní Íránu výměnou za propuštění zajatých Američanů. V několika etapách pak USA dodaly Íránu přes Izrael více než tisíc protitankových a protiletadlových střel, které Íránci potřebovali ve válce s Irákem. Proiráňští extrémisté v Libanonu však výměnou pustili jen dva rukojmí a celá operace nakonec zkrachovala.

Americký novinář, Robert Parry, oficiálně nahlásil Americké tiskové kanceláři *The Associated Press*, první horké zprávy o aféře *Írán Kontra*. Jelikož byly tyto zprávy do značné míry tiskem a kongresem ignorovány, snažil se zprávy uveřejnit v týdeníku *Newsweek*. Z politických důvodů, byl pravdivý příběh odvolán.⁴¹

„Zpravodajové jsou placení zaměstnanci a pracují pro vlastníky médií, kteří se obvykle sklánějí před inzerenty nebo vládními činiteli.“⁴²

Robert Perry ve své přednášce *Fooling America*, která se uskutečnila 28. března 1993 v Santa Monice, řekl: "Úspěšnými lidmi, kterým se dobře dařilo, byli ti, kteří nepovstali; drželi se zpátky; nenapsali velké příběhy; dívali se jiným směrem, když se před nimi odehrávaly dějiny a

⁴⁰ HÁJEK, A., ČTK, *Aféra Irangate snížila popularitu Ronalda Reagana*. 3. Listopadu 2011 [on line] Dostupné na WWW: < <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/141691-afera-irangate-snizila-popularitu-ronalda-reagana/>>.

⁴¹ LUISE, M., Prison Planet.com Analysis, *Operation Mockingbird: CIA Media Manipulation*. [on line] Dostupné na WWW: < http://www.prisonplanet.com/analysis_louise_01_03_03_mockingbird.html>. Vlastní překlad dle originálu: Robert Parry reported the first breaking stories about Iran-Contra for Associated Press that were largely ignored by the press and congress, then moving to Newsweek he witnessed a retraction of a true story for political reasons.

⁴² LUISE, M., Prison Planet.com Analysis, *Operation Mockingbird: CIA Media Manipulation*. [on line] Dostupné na WWW: < http://www.prisonplanet.com/analysis_louise_01_03_03_mockingbird.html>. Vlastní překlad dle originálu: Reporters are paid employees and serve the media owners, who usually cower when challenged by advertisers or major government figures.

souhlasili s klamáním amerických občanů, ať už vědomě či ze zbabělosti."⁴³

Obrazovým ztvárněním a možností masového šíření přes média, dostala investigativní žurnalistika nový rozměr. Potvrzuje tak i důležitost tohoto oboru, jako *kontrolora* fungování demokratického státu a oboru, který se snaží svými výsledky minimalizovat korupční a nekalé jednání veřejných činitelů, kterým společnost svěřila moc a veřejné finance.

2.3 Investigativní žurnalistika v České republice

V České republice má investigativní žurnalistika poměrně krátkou historii. Komunistická totalita v České republice poznamenala svobodný projev na řadu let dopředu. A významně tomu tak bylo i v pátrací žurnalistice. Na *západě* prožívali novináři jednu kauzu za druhou, odhalovali korupci na nejvyšších místech, podvody v bankách nebo morální přešlapy poslanců, kdežto v ČR se v době totality nic takového nepěstovalo.⁴⁴

Tento novinářský obor se začal rozvíjet až pádem komunistického režimu po roce 1989. Větší mediální možnosti a snaha manažerů deníků implantovat západní vzory, pomohly prvním pokusům investigativní činnosti. První uveřejnění takových případů je z let 1994 a 1995 a souvisí i se vznikem nové televizní stanice TV Nova.

⁴³ LUISE, M., Prison Planet.com Analysis, *Operation Mockingbird: CIA Media Manipulation*. [on line] Dostupné na WWW:

< http://www.prisonplanet.com/analysis_louise_01_03_03_mockingbird.html>. Vlastní překlad dle originálu: The people who succeeded and did well were those who didn't stand up, who didn't write the big stories, who looked the other way when history was happening in front of them, and went along either consciously or just by cowardice with the deception of the American people.

⁴⁴ KMENTA, J., *Investigativní žurnalistika v ČR*. [on line] 2012, Dostupné na WWW: < http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-investigativni_zurnalistika_v_CR.aspx>.

Prvotní, investigativní kauzy, byly spojeny především s tematikou tunelování bank a odkrývání mezer v tehdejší legislativě České republiky.⁴⁵

Pro tehdejší novináře, kterým bylo začátkem devadesátých let něco málo přes dvacet, byly počátky velmi složité. Neměli se na koho obrátit o radu. Nebyl vzor, podle kterého by se taková práce dala dělat. Nebyl nikdo žijící, kdo by měl s něčím takovým zkušenosti. V Mladé frontě DNES se o takový styl žurnalistiky snažili vlastně tři novináři: Jaroslav Kmenta, Jiří Kubík a Sabina Slonková. Časopis Respekt byl zastoupen hlavně Jaroslavem Spurným nebo Janem Macháčkem. Devadesátá léta byla doba pokusů a omylů. Občas se nějaký případ povedl, občas nepovedl.⁴⁶

Zakladatelem pátrací žurnalistiky u nás je podle Josefa Klímy, Josef Velek, který se o pátrací žurnalistiku zasloužil již v komunismu. Pracoval na akcích sdružení *Brontosaurus* v rámci *Mladého světa*. Ekologie byla snad jediné pole, kde bylo možné režim alespoň trochu kritizovat. Tamhle se porazil strom, jinde zase ilegálně vypustili splašky.⁴⁷

Dnešní investigativní novinařinu, kdy novináři navazovali na již nežijícího nejznámějšího *investigativce* třicátých let Egona Erwina Kische nebo zahraniční vzory, hodnotí český investigativní novinář Jaroslav Kmenta slovy: „Já myslím, že úroveň je dobrá. Ale protože je jí žalostně málo, tak bych spokojeností neoplýval.“⁴⁸

V porovnání s vyspělými zeměmi stále existují velké rozdíly a to nejen v přístupu novinářů, ale i státní správy k tomuto oboru. Jak zmiňuje v rozhovoru Josef Klíma: „Jeden rozdíl ale existuje: zatímco ve vyspělých zemích typu Velké Británie si novinář může dovolit chladný, neutrální odstup, protože okamžitě, jak něco vyšetřou, vrhnou se na to

⁴⁵ VERNER, P., Úvod do praktické žurnalistiky. Praha: UJAK, 2007.

⁴⁶ KMENTA, J., *Investigativní žurnalistika v ČR*. [on line] 2012, Dostupné na WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-investigativni_zurnalistika_v_CR.aspx>.

⁴⁷ HAMŠÍK, O., *Žižkovské listy, Klasická galerka už neexistuje*, 2012, SilverTree, MK ČR E 19344, s. 10.

⁴⁸ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Jaroslavem Kmentou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

policisté, státní zástupci a další orgány, aby to prošetřily, u nás je neutešenou situací, víc a víc tlačeni, aby byl *stranický* – tedy aby tlačil na odpovědné orgány, proč nekonají. Supluje tak státní správu, i když k tomu nemá žádné oprávnění ani pravomoci, protože mu nic jiného nezbyvá, nechce-li začít pochybovat o smyslu své práce vůbec.“⁴⁹

Nedílnou součástí investigativní žurnalistiky je vizualita, která příjemci dotváří celkový obraz sdělení. Podle Josefa Klímy, je vizualita dobrá, u reportáží, jejichž základem je příběh. „Ať již nějaké oběti či pachatele nebo domnělého pachatele. Lépe vtáhne diváka do problematiky, protože na něj působí nejen racionálně, ale i přes emoce. U ekonomických kauz naopak výhodná není, protože televizní reportáž sděluje divákovi fakta jednotným tempem pro všechny a musí nutně zjednodušovat, takže divák nemá čas vstřebat často poměrně složité toky peněz a firem. Zatímco v novinách si čte svým tempem, případně se vrátí, když ztratí souvislost a naváže.“⁵⁰

Velkou výhodou je okamžitý dopad vizuální reportáže, který diváka zasáhne přímo při zhlédnutí.

S touto novinářskou činností jsou spojená i rizika. Jaroslav Kmenta zmiňuje, že rizika spojená s investigativní žurnalistikou mohou být velká. A mohou se týkat i ohrožení života. Na konkrétním příkladě uvádí dva případy, kdy šlo reportérům v českých podmínkách přímo o život: „Sabina Slonková, v roce 2002 ji chtěl nechat zabít tehdejší sekretář ministerstva zahraničí Karel Srba za články, které o něm zveřejňovala. Naštěstí to bylo včas odhaleno. Druhý případ se týkal kolegy Jiřího Hynka, tehdy redaktora ČT, jemuž vyhrožovali představitelé firmy, o kterých točil reportáže, jak podvádějí stát na daních“. Rizika jsou ale i jiná. Třeba žaloby. Tady musí platit pravidlo, že pokud redaktor přinese

⁴⁹ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Josefem Klímou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

⁵⁰ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Josefem Klímou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

ověřené téma, redakce se za něj musí postavit a poskytnout mu patřičný právní servis.“⁵¹

Další rizika spojená s touto novinářskou činností vyplývají i z používaných metod při dohledávání či ověřování obdržených informací, kdy se redaktor pohybuje například mezi drogově závislými, kteří se mohou chovat násilně a nevypočitatelně.

⁵¹ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Jaroslavem Kmentou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

3. Získávání informací a jednotlivé metody

Investigativní žurnalistika si za svou existenci vytvořila různé metody získávání informací, které se dnes již využívají v každodenní praxi. Jedná se například o pečlivé studium, porovnávání veřejně dostupných dat, očitě svědectví, rozhovory, pátrání a vyptávání se u informovaných zdrojů. Tyto metody ovšem v praxi selhávají, jelikož sběr dat *zvenku* neodhalí skryté trestné jednání *uvnitř*. Z toho důvodu investigativní novináři používají kombinace metod jako sledování osob, pořizování skrytých záznamů, fiktivní identitu nebo trestní činnost, ke kterým sice nemají legitimní oprávnění, ale díky kterým odhalí nekalé praktiky a nashromáždí fakta.

Hlavním úkolem investigativního novináře je odhalování pravdy. U reportéra, který provádí takové rozkrytí, se předpokládá, že má obezřetné chápání práva a rozlišování praktik při získávání informací z důvěryhodných pramenů; vytrvalost a systematickou práci při vyšetřování; znalost zákonů o svobodě informací a jejich uplatňování; znalost legislativy pro práci s odposlechem a se skrytou kamerou; získat autoritativní názor nezávislých autorit a nestranná hodnocení osob, u kterých se nepředpokládá zneužívání úřední moci; zachování co největší opatrnosti, aby nebyla očerněna nevinná osoba, apod.⁵²

Jaroslav Kmenta jeden z nejznámějších investigativních novinářů uvádí, že novinář není závislý jen na tajných zdrojích, musí hledat další důkazy, dokumenty, svědky a indicie. Mezi tři základní prvky, bez kterých nelze investigativní žurnalistiku vykonávat, se řadí, kvalitní zdroje, přístup ke kvalitním databázím a zkušenosti z praxe.⁵³

⁵² VERNER, P., *Úvod do praktické žurnalistiky*. Praha: UJAK, 2007, s. 12-13.

⁵³ KMENTA, J., *Investigativní žurnalistika v ČR*. 2012, [on line] Dostupné na WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-investigativni_zurnalistika_v_CR.aspx>. 2012.

Díky odhalení faktů, nekalých praktik a jednání, reportéři upozorňují na daný problém a prostřednictvím médií vytváří veřejný tlak na jeho řešení.

Pro investigativní novináře je nutností mít své vlastní tajné a důvěryhodné zdroje, které jim poskytují, pokud možno ověřené informace. Nemá-li tyto zdroje, ztrácí přehled o tom, co se děje, a to je špatně. Velké kauzy, které se dostávají do novin a televize, nelze zveřejnit jen s odkazem na nejmenovaný zdroj. Musí být podloženy dalšími důkazy, dokumenty, svědky a indicií. Investigativec, pracuje skoro jako policista, jen s tím rozdílem, že policista svoji kauzu předá státnímu zástupci a ten pak možná soudci a novinář ji předává svým čtenářům a divákům.

3.1 Sledování osob

Základní vyšetřovací metoda pro získávání informací je sledování osob. Čímž rozumíme soustavné a dlouhodobé pozorování osoby bez jejího vědomí nebo souhlasu. Nejedná se a nelze zaměřovat s tzv. *stalking*, jenž je chápán jako úmyslné a cílené pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu jejího života a ohrožuje její bezpečnost.⁵⁴

Investigativní novinář sledováním osob jako metodou se snaží jen dokumentovat a monitorovat chování podezřelých osob a to z pozice nestranného, jenž se nachází mimo děj. Na vývoji kauzy nemá osobní zájem a primárně jde o získání potřebných informací k probíhajícímu vyšetřování.

Touto metodou lze získat i další cenné informace jako identifikace vazeb, kontakty, zda je podezřelá osoba s případem spojena přímo či nepřímo.

⁵⁴ ŠEBESTA, K., KOMÁREK, P., *Nový trestný čin v právní úpravě ČR – nebezpečné pronásledování tzv. stalking*. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo, 26. března 2010, [on line] Dostupné na WWW: < <http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-trestny-cin-v-pravni-uprave-cr-nebezpecne-pronasledovani-tzv-stalking-60643.html> >.

Kombinaci vyhledávání informací z veřejně dostupných zdrojů s následným prověřováním a sledováním osob je kauza majetkové nesrovnalosti financování bydlení bývalého premiéra ČR Stanislava Grosse. V roce 2005 se zabývali novináři tématem majetkových vlastnictví našich politiků. Při lustraci údajů v katastru nemovitostí zcela náhodně odhalili vlastnění lukrativní nemovitosti S. Grossem. Následovalo odhalení, že bývalý premiér financoval koupi nového bytu nejen hypotékou, ale i velkou částkou hotově - 2,5 milionu korun. Začalo pátrání, jak k uvedené částce přišel, tento zjištěný fakt nedokázal uspokojivě vysvětlit ani doložit. „Vymlouval se na půjčku od strýčka. Později na to, že strýčkovi půjčili zámožní rodinní příslušníci v zahraničí. Až nakonec tvrdil, že peníze získal od strýce, kterému je, půjčil nějaký podnikatel Rod. Ale směnku, která to dokazovala, prý spálili. Vše byly jen výmysly, aby Gross zakryl černé finance. Po 80 ti dnech od odhalení pak musel odstoupit z funkce premiéra. A že má nějaké zvláštní fondy, dokazuje nyní fakt, jak záhadně zbohatl na obchodech s akciemi Moravia Energo, které koupil za 30 milionů a potom záhadně prodal za 100 milionů.“⁵⁵

Nevýhodou této metody je především časová a finanční náročnost, časté přemísťování z jednoho místa na druhé může vést i k odhalení novináře.

3.2 Fiktivní identita

Pro získání utajených a důvěrných informací z *uzavřeného* prostředí využívají reportéři vytvoření fiktivní osobní identity, díky níž můžou proniknout a splynout s prostředím a navázat tak potřebné kontakty k získání informací. Novinář záměrně mění a skrývá svoji pravou identitu a vydává se za někoho jiného. Nejčastější proměny jsou v sociálním statusu – bezdomovec / venkovan, profesionálním statusu – drogový

⁵⁵ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Jaroslavem Kmentou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

dealer, prostitutka, inspektor nebo předstíráním závislosti na alkoholu, drogách a podobně.

Ukázkou použití utajené profesní identity jsou investigativní reportáže od reportéra MF Dnes Ondřeje Šťastného, který na základě tipu na nelidské zacházení v Léčebnách pro dlouhodobě nemocné (LDN), se nechal zaměstnat jako sanitář se zamlčením svého povolání. „Zamlčel, že je novinář, a odhalil hrubé zanedbávání péče a falšování chorobopisů.“⁵⁶

V přestrojení chtěl ověřit pravdivost obdržených informací od příbuzných pacientů, že se někteří zaměstnanci zařízení chovají k dlouhodobě nemocným neeticky, nedávají jim pít, nereagují na přivolávání zvonků. Pátráním a získáváním vlastních důkazů zjistil i další hrubý nedostatek, falšování chorobopisů pacientů personálem zařízení. Zaměstnanci doplňovali zpětně údaje do chorobopisů v případě úmrtí pacienta a tím se chránili v případě úmrtí klienta. Reportér při zaučování tyto neshody nafotil, diskuze sestřiček nahrál na diktafon a při zveřejnění série článků měl v rukou neochvějně důkazy.

Redaktor díky skryté identitě odhalil nemorální chování k lidem upoutaných na lůžko. Sérií reportáží nejen rozvířil diskuze na toto téma: „Někteří čtenáři psali, že je správné upozorňovat na katastrofální podmínky v LDN, jiní reportáž kritizovali, protože se podle nich nedají dělat závěry po jednom týdnu práce v takovém zařízení. Další upozorňovali na to, že jedním z hlavních problémů jsou nízké platy zdravotních sester.“⁵⁷, ale také poukázal na celkovou problematiku péče o dlouhodobě nemocné lidi včetně selhávání státního aparátu. Celý tento projekt a postupy reportér projednával a konzultoval se svým šéfredaktorem, který jako jediný měl v průběhu dění podrobné informace.

⁵⁶ ŠŤASTNÝ O., *Za zdmi LDN je pacient nula, zjistil reportér MF DNE*. Idnes.cz, 2008, [on line] Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/za-zdmi-ldn-je-pacient-nula-zjistil-reporter-mf-dnes-fht-/domaci.aspx?c=A080706_225553_domaci_mia>.

⁵⁷ ŠŤASTNÝ, O., *Lidi by neměli umírat jako zvířata, říká reportér po zkušenosti v LDN*. Idnes.cz, 2008, [on line] Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/lidi-by-nemeli-umirat-jako-zvirata-rika-reporter-po-zkusenosti-v-ldn-1ie-/domaci.aspx?c=A080708_142932_domaci_ban>.

Skrytou identitou bylo v České republice odhaleno více závažných kauz například s neblahým dopadem na veřejné finance, kdy pomocí této metody Janek Kroupa před dvěma lety získal cenné informace k nákupu obrněných aut za vysoké ceny pro armádu České republiky.⁵⁸

3.3 Skryté pořizování záznamů a odposlechy

Pro doložení pravdivosti jednotlivých zjištění je důležité opatřit a následně předložit důvěryhodné důkazy. Jako nejefektivnější důkazní prostředek je považována audiovizuální nahrávka, která zachycuje podezřelou osobu nebo skutečnosti bez jejího vědomí. Jedná se o zaznamenané skutečnosti v obrazovém či zvukovém formátu. Zvláštní kategorii tvoří odposlechy telefonních hovorů nebo místností, jež poskytnou autentické a nezkrácené informace o inkriminované osobě.

Natáčení se skrytou kamerou nebo vsazení figuranta do prostředí jsou výjimečné prostředky, které se používají při výjimečných kauzách. Z novin nebo televizních reportáží to pak může vypadat, že skrytá kamera byla použita proto, aby reportáž vyvolala větší skandál, aby byla líbivější pro diváka. Ale zdání klame, k nasazení takové techniky se přistupuje tehdy, když novináři potřebují pro svou reportáž důkaz, který obstojí na veřejnosti.⁵⁹

Tato metoda se nejvíce používá v kombinaci s dalšími metodami, především sledováním.

K používání této metody v praxi a jejím úskalím se vyjadřuje Josef Klíma slovy: „My třeba používáme skrytou kameru jen na dokumentaci trestné činnosti (např. reportér nakupuje v přestrojení drogy, zbraně nebo dává úplatek) nebo na zaznamenání klíčového svědectví, ale v

⁵⁸ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Jaroslavem Kmentou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

⁵⁹ KMENTA, J., *Investigativní žurnalistika v ČR*. [on line] 2012, Dostupné na WWW: <http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-investigativni_zurnalistika_v_CR.aspx>.

tom případě zase musíme přesně vážit, zda potají natočeného svědka neohrozíme na životě, zdraví, majetku atd. Své svědectví nám neposkytl dobrovolně, a pokud v kauze nevystupuje jako spoluviník, nemáme morální právo ho ohrozit tím, že zveřejníme jeho identitu. Byť nepřímou, že ho ostatní poznají podle toho, že nikdo jiný tyto informace nemá. Ještě ošidnější je to v průniku do prostředí. Printový reportér snadno pronikne do uzavřených prostředí a může napsat poutavou reportáž z prostředí modelingu, bezdomovců, politiky apod. Obrazový reportér sice rovněž snadno natočí totéž na skrytou kameru, ale výpovědi už většinou mají identifikační charakter a mohou přinést zveřejněním nepříjemnosti lidem, kteří se ničím neprovinili. A vysílat rozrastrovanou rozostřenou reportáž, na to divák, zmlsaný reality-show zase není zvědavý a přepíná automaticky na jiný program, kde běží akční film.⁶⁰

3.4 Trestná činnost jako metoda

Velmi kontroverzní technika získávání informací v pátrací žurnalistice, kdy pověřený novinář úmyslně páchá danou trestnou činnost, aby na základě tohoto páchání mohl získat potřebné informace a důkazy o trestné činnosti. Tato metoda je nejvíce riskantní a na hraně zákona. O úskalích této metody vypovídá například případ amerického investigativního novináře Larryho Matthewse, který využil tuto metodu pro napsání rozsáhlého článku o dětské pornografii. V průběhu sbírání faktů přes internet, jeho chování zachytila a monitorovala speciální jednotka FBI. Ta prostřednictvím svých agentů, kteří se vydávali za mladistvé, pátrala po deviantech. Po sedmi měsících byl novinář obviněn ze stahování a posílání dětské pornografie po internetu. Žádný z usvědčujících důkazů nezpochybňoval a svou obhajobu založil na

⁶⁰ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Josefem Klímou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

prvním dodatku americké ústavy (právo na svobodu projevu) dle kterého měl právo výše uvedený průzkum provádět, protože to bylo v rámci jeho novinářské práce. První dodatek americké ústavy formuluje právo na svobodu projevu a Američané ho považují za jeden z významných pilířů demokracie. Státní zástupce a soudce se ovšem shodli na tom, že jakkoliv je svoboda tisku životně důležitá pro tuto zemi a svoboda slova životně důležitá pro zachování demokracie, novináři nemají právo se sami rozhodovat, které zákony budou při žurnalistické práci dodržovat a které nikoliv. Soudce rozhodl, že se první dodatek ústavy na šíření dětské pornografie za těchto okolností nevztahuje. „Veřejný zájem nevyvažuje škody, které lze stahováním a posíláním dětské pornografie po Internetu způsobit.“⁶¹

Zamítavý verdikt vyvolal diskuze a za obžalovaného novináře se postavily profesní organizace a agentury kontrolující dodržování lidských práv. Profesor žurnalistiky Stehen Isaacs prohlásil: „Novináři mohou někdy porušit zákon – hlavně v případě, že chtějí upozornit na vážný problém.“⁶²

V případě se poukazovalo na řadu nesrovnalostí, jako například, že Matthews byl po celou dobu v kontaktu s FBI a ta věděla, jaký výzkum na internetu provádí.⁶³

Tato kauza má obecný rozměr a poukazuje na to, že práce v přestrojení a na hraně zákona je velmi důležitou součástí investigativních novinářů, kteří se chtějí dostat k zajímavým informacím, ke kterým by se za normálních podmínek nedostali.

Metodologie investigativní žurnalistiky má samozřejmě pozitivní i negativní stránky, je třeba rozlišit, kdy novináři jednají s těmi nejlepšími úmysly a jejich jedinou snahou je získat informace, a kdy berou novinářskou legitimaci jako výhodné alibi. Jeden příklad z mnoha, kdy reportéři přes hranice pašují drogy, a když je celníci odhalí, tak vytáhnou

⁶¹ ČERMÁK, M., [on line] *Já nic, já novinář!*. [cit. 2000-11-14] Dostupné na WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/ja-nic-ja-novinar/>>.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

průkazky a řeknou: „My nic, my jsme jen novináři a zkusíme, jestli ty drogy lze převézt.“⁶⁴

Riziko, které novinář při svém jednání postupuje je značné. Novinář i nemají mít výjimečná práva a ani nemají imunitu. Při vědomí spornosti kauzy Larry Matthewse, se dá tvrdit, že je žádoucí ve zvláštních případech vystupovat pod jinou identitou a výjimečně i porušovat zákon, v žádném případě je však novinářská profese nezbavuje odpovědnosti za to, čeho se mimo hranice zákona dopustí. Její míru a závažnost pak musí posoudit soud.

⁶⁴ ČERMÁK, M., [on line] *Já nic, já novinář!*. [cit. 2000-11-14] Dostupné na WWW: <<http://www.lupa.cz/clanky/ja-nic-ja-novinar/>>.

4. Investigativní žurnalistika v českých audio-vizuálních médiích

V roce 1994 a 1995 nově rozvíjející se vlna investigativní činnosti pomohla v odhalování protiprávních kauz. Tuto činnost významně podpořil také vznik publicistického pořadu *Na vlastní oči* vysílaný komerční televizní stanicí Nova a následně pořad *Reportéři ČT v České televizi*. Vývoj investigativní žurnalistiky se přemístil na televizní obrazovky.

Hlavním nástrojem investigativních metod se tak staly publicistické pořady, jejichž nedílnou součástí je vizualita. Divák pro potvrzení pravdivosti vidí, jak aktéři jednotlivých kauz vypadají nebo dokumenty, ze kterých novináři čerpají a jsou klíčovými důkazy.⁶⁵

Jádrem investigativní žurnalistiky se stává kritické zpracovávání nej-různějších dokumentů a snaha o pochopení jejich významů. Vlivem diváckých filmů a s podporou samotného média vzniká často romantizující a mylná představa, že investigativní novináři suplují činnost detektivů a ocitají se v nebezpečných situacích, aby zjistili co možno nejvíce informací o konkrétní záležitosti.⁶⁶

Skladba reportáží v těchto pořadech je sestavena dle závažnosti témata. Méně závažná a občas bizarní reportáže se uvádí na závěr jako odlehčení pro diváky. Obliba těchto pořadů rostla s faktem, kdy jen při samotném zveřejnění vedla kauza k vyřešení. Veřejnost se začala obracet přímo na redaktory s nejrůznějšími problémy a podněty, které nedokázali sami dlouhodobě vyřešit.

Souhrn z výzkumu publikovaný na stránkách občanského sdružení *Hermés*, poukazuje na oblibu těchto pořadů v daném období: „Klasický televizní divák nejvíce preferuje zpravodajské pořady, dokumenty, sportovní přenosy až poté následují pořady zábavné, dramata a nejméně

⁶⁵ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Jaroslavem Kmentou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

⁶⁶ CIHLÁŘ, O., HAVELKA, J., Česká televize, 2009, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10214728740-byt-v-obraze/>>.

jsou preferovány náboženské pořady a pořady pro menšiny. Nejvyššímu zájmu se těší kauzy s nádechem bulvárnosti. K nejsledovanějším publicistickým pořadům patří:

- Na vlastní oči
- Občanské judo
- Reportéři
- Černé ovce
- Bez obalu
- Proti srsti
- Za zdí

Diváci očekávají, že se bude publicistika věnovat právům občanů, životnímu stylu, a větší prostor bude zaměřen na investigaci. Od ČT jsou očekávány zejména pravdivé a objektivní informace.⁶⁷

Současný vývoj publicistických investigativních pořadů na televizních obrazovkách má spíše opačný vývoj než v předešlých letech. To komentuje Josef Klíma slovy: „Televizní pátrací žurnalistika ze svých pozic lehce ustoupila, protože v České televizi je brzděna *Radou pro rozhlasové a televizní vysílání*. Televize Nova zrušila pořad *Na vlastní oči* a náš nový pořad *Soukromá dramata* na *Prima Family* trpí nedostatkem reportérů. Takže není čas na klasickou investigativní práci, kdy se jedna kauza dohledává a zraje třeba několik týdnů nebo měsíců. Televize má navíc nevýhodu oproti novinám, že jí šéfují manažeři, jejichž hlavním oborem a cílem je výroba peněz, kdežto novinám novináři, jejichž hlavním oborem a cílem je výroba článků a reportáží.“⁶⁸

Síla jednotlivých reportáží netkví jen v jednotlivých příbězích, ale i v tom jak reportér působí na diváky a jakým způsobem mluví. Prostřednictvím smutných a tragických reportáží upozorňuje na nepravosti. Tyto

⁶⁷ HERMÉS-občanské sdružení, *Modul Novinář, Televize, Top 20 nejsledovanějších pořadů*: (17. 10. - 23. 10. 2005), aktualizováno 18. 7. 2006, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.hermesmedia.cz/index.php?q=node/35>>.

⁶⁸ KRESTA KYDALOVÁ, E., *Rozhovor s Josefem Klímou*, 2012, Příloha Bakalářské práce.

vizualizované osudy vyvolávají pozitivní reakce od lidí, kteří by se o problémech druhých jinak nedozvěděli a nejsou lhostejní k okolnímu světu.

4.1 TV NOVA

Investigativní pořady se staly součástí vysílání televize Nova již od jejího počátku v roce 1994. „Investigativní pořady *Na vlastní oči* a *Občanské judo*, jejichž ambicemi bylo stát se rovným partnerem v boji s institucemi, přivedly do českých poměrů standardní televizní publicistiku etablovanou po desetiletí v západních zemích.“⁶⁹

Tento publicistický pořad na stránkách televize NOVA je popsán jako: „Investigativní reportáže, které odhalují podstatu politických a finančních kauz, vracejí se k nedořešeným kriminálním případům, hledají pozadí nevysvětlitelných záhad a upozorňují na zajímavé lidské osudy.“⁷⁰

Významnými redaktory a moderátory tohoto pořadu byli Stanislav Motl, Josef Klíma, Radek John a později Janek Kroupa. Mezi nejvýznamnější se řadí Radek John, který pracoval v televizi Nova od roku 1994 jako redaktor. V této televizi, současně zastával pozici šéfredaktora publicistiky a šéfproducenta pořadu *Na vlastní oči*. Po celou dobu existence pořadu působil v redakci excelentní novinář Josef Klíma, který v nespočtu investigativních reportáží odkryl pozadí největších kriminálních kauz devadesátých let a objevil mnohé velké tuneláže. „Reportér, scenárista, spisovatel a hudebník Josef Klíma má dar klást zdánlivě obyčejné otázky a probudit i v těch největších gaunerech pocit, že jim

⁶⁹ ŠTROBLOVÁ, S., *Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa*. Praha: UJAK, 2009, s. 145.

⁷⁰ TV NOVA, *O pořadu*. 2009, [on line] Dostupné na WWW: <<http://oci.nova.cz/clanek/novinky/investigativni-zurnalistika-v-kostce-kauzu-ktremenily-svet.html>>.

rozumí. A tak mu na kameru promlouvají lidé, kteří by jinému novináři neřekli ani slovo.“⁷¹

Na vznik tohoto průlomového publicistického pořadu vzpomíná Josef Klíma ve své knize *Vlastníma očima*, kdy od nezkušenosti s televizními pořady až po inspiraci americkým přístupem ze stáže došli k názvu i způsobu. „ Já byl navíc čerstvě okouzlen dvouměsíční stáží v USA, už druhou. Vyprávěl jsem nadšeně Radkovi, jak Američané s tou svou kamerou vlezou všude, takže divák může na *vlastní oči* vidět něco, co by jinak na *vlastní oči* nikdy neviděl. A najednou jsme měli název pořadu i způsob vyprávění.“⁷² V prvním roce vysílání pořadu nesměla být používána žádná hudba, aby příběhy citově nedobarvovala. Tohle tabu se podařilo prolomit v reportáži o *bílých koních* z Ostravska, smícháním zvuků hutí a strojů do rytmických celků. „Další revolucí byl sám fakt, že reportér vystupuje na obrazovce. Takzvaný *stand-up*.“⁷³ Tím byl vytvořen nový typ reportéra, který diváka nejen provádí kauzou, ale i interpretuje. Vedení televize nechtělo zasahovat do vizáže reportérů, ale nechat je vystupovat před kamerou, tak jak jsou. „Zůstaňte, jak jste, protože jedině tak jste autentičtí. Jedině tak vám divák může uvěřit.“⁷⁴

4.2 Česká televize

Postupně vznikaly další publicistické pořady. Dlouhodobě populární pořad *Reportéři ČT* s investigativními reportážemi, divákům vysílá Česká televize. Každý díl se skládá z několika reportáží, které jsou reakcí na podněty neoprávněného chování od občanů z nejrůznějších oblastí. Reportéři se snaží odhalit problém a zveřejněním pomoci s jeho vyře-

⁷¹ HAMŠÍK, P., *Žižkovské listy, Klasická galerka už neexistuje*, 2012, SilverTree, MK ČR E 19344.

⁷² KLÍMA, J., *Vlastníma očima aneb Před kamerou i za ní*, Praha: Prepress E. Šťastná, 2009, s. 20.

⁷³ Tamtéž, s. 20.

⁷⁴ Tamtéž, s. 21.

šením. Dramaturg a reportér Marek Wollner tento pořad představuje slovy: „Kauzy, které natáčíme, jsou vždycky aktuální v hlubším slova smyslu, ale neshrnou jen pěnu dní, vždy nějak trvaleji rezonují ve veřejné debatě. Nevrháme se tedy na témata, po kterých se za týden slehne zem. Jde nám o události, které mají širší dopad a určité skryté pozadí, které klasické denní zpravodajství neodkrývá, ale které je přitom pro poznání stavu věcí klíčové. Proto taky většinou na našich kauzách pracujeme minimálně měsíc.“⁷⁵

Skladba pořadu je postavena na průřezu společenského dění a jednotlivé reportáže se sestavují podle závažnosti a dosahu kauz. Jako první se zařazují celostátní kauzy, následují příběhy se silným osobním příběhem a na odlehčení se zařazují menší kauzy z regionů. Jednotlivé reportáže se liší rozdílností témat.

Práce investigativních novinářů s důrazem na výsledek ve prospěch veřejnosti je hodnocena odborným oceněním. Za dobře odvedenou investigativní činnost byli oceněni například reportéři České televize, David Havlík a Michael Fiala, kteří získali Novinářskou cenu za rok 2010 za nejlepší analyticko-investigativní příspěvek u kauzy Diag Human. „Porota na reportážní sérii ocenila také to, že vykreslila diletský přístup českého státu při řešení této kauzy a navíc ušetřila českému státu 4 miliardy korun, čímž dokázala sílu investigativní žurnalistiky.“⁷⁶

Pořad má neocenitelnou funkci informovat širší veřejnost o nekalých praktikách s dopadem na celkové dění ve společnosti. Redaktoři pořadu vyzývají diváky, aby se na ně přímo obrátili, pokud se cítí utlačováni nebo mají podezření na podvodné jednání. Zrušením pořadu *Na vlastní oči* na komerční televizní stanici Nova je tento pořad jediným pořadem tohoto typu u nás.

⁷⁵ WOLLNER, M., *Důkazy musejí být neprůstřelné*. Česká televize, 2009, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/3243-marek-wollner-dukazy-museji-byt-neprustrelne/>>.

⁷⁶ ČT24, *Reportéři ČT získali Novinářskou cenu za kauzu Diag Human*. aktualizováno 14. 4. 2011, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media-a-technologie/121132-reporteri-ct-ziskali-novinarskou-cenu-za-kauzu-diag-human/>>.

4.3 Prima Family

Televizní stanice Prima Family přinesla na obrazovky publicistický pořad *Soukromá dramata*, jenž se zaměřuje především na příběhy obyčejných lidí. Tento pořad odkrývá zpovědi všech bez ohledu na postavení ve společnosti, náboženského vyznání či politickou příslušnost. Poukazuje na osudy těch, kteří se obětovali, přežili katastrofy, stali se oběťmi zločineckých organizací nebo se pro lásku vzdali všeho, co měli.

Soukromá dramata lákají především na známé tváře investigativních novinářů, Josefa Klímy a Janka Kroupy, kteří se stali hlavními redaktory a moderátory tohoto pořadu po zániku pořadu *Na vlastní oči*. Prima Family na svých stránkách o pořadu píše: „Na vlastní oči znovu uvidíte Josefa Klímu. Legendární novinář se vrací na obrazovky, a provede Vás spolu s Jankem Kroupou dramaty, která zůstala v soukromí. Publicistický pořad, ve kterém reportéři pátrají po nepravostech, zločinech i dramatech, která jsou všude kolem nás, jen na ně ještě nikdo neukázal.“⁷⁷

Koncepce tohoto pořadu byla postavena na pozitivních příbězích, jenže lidé do redakce zasílají především smutná témata, která se odráží v celém vysílaném konceptu. Skladba reportáží jdoucích za sebou je obdobná jako u ostatních obdobných pořadů, základem každé je silný lidský příběh. Odlišností je přítomnost moderátorů v tématickém autentickém prostředí mezi jednotlivými reportážemi. Moderátoři tak, například, vtipkováním na úkor jeden druhého, divákovi odlehčují možné emoční vypětí.

Podněty do reportáží redaktori získávají přímo. Lidé, většinou kontaktují či zasílají své příběhy a problémy na adresy redakcí poštou, prostřednictvím internetu nebo sociálních sítí. Častým se stává i to, že při různých přednáškách se setkávají redaktori s nešťastnými lidskými pří-

⁷⁷ Prima family, *O pořadu, Soukromá dramata*. 12. srpna 2010, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.iprima.cz/porady/soukroma-dramata>>.

běhy i z druhé strany, které je překvapí a stanou se nosné pro jejich práci. Jeden takový příběh zmiňuje Josef Klíma při návštěvě školy v Klatovech, kdy jej oslovila učitelka s tím, že jejího invalidního známého napálili a připravili o byt. „Věděl jsem, že tady je třeba jednat rychle a případ řešit zpravodajsky. Spojil jsem jej tedy přímo se zpravodajstvím Primy.“⁷⁸ Večer téhož dne byla zveřejněna reportáž a případ se začal řešit.⁷⁹

Těmito redaktorskými počiny v podobě dobře odvedené práce reportérů, se násobí význam vizualizace v investigativní žurnalistice, která je neodmyslitelnou součástí veřejného života v demokratickém státě.

⁷⁸ HAMŠÍK, O., *Klasická galerka už neexistuje*, Žižkovské listy, 2012, SilverTree, MK ČR E 19344.

⁷⁹ Tamtéž.

ZÁVĚR

Investigativní žurnalistika je soustavná činnost novináře, který vyhledává informace o podezřelém jednání veřejných činitelů. V demokratickém státě plní roli strážce a kontroly chování vládních politických představitelů před zneužitím svěřené moci ve vlastní prospěch a na úkor veřejnosti. Práci novinářů, reportérů, investigativců jsou odhalovány nekalé praktiky politických stran a jejich představitelů, jejich předsedů a rovněž také na úrovni nejvyšší, a to výkonné moci, konkrétně prezidentů a vládních představitelů. Toto odvětví žurnalistiky je finančně nákladné především vzhledem k časové náročnosti sběru dat, a proto je nutná finanční i morální podpora ze strany vydavatele.

Nejznámější a nejvýznamnější investigativní kauzy, ze kterých následná investigativní žurnalistika začala principiálně vycházet, a které jsou zmíněné v této bakalářské práci, jsou například americké aféry *Watergate*, *Irongate*, *Zippergate*. Ty byly odhaleny na základě precizní soustavné práce žurnalistů s významnými dopady. V případě kauzy *Watergate* vedlo odhalení až k samotné rezignaci prezidenta Richarda Nixona. V této aféře dokázali novináři Bob Woodward a Carl Bernstein důležitost dodržování novinářské etiky. Nezveřejňování neověřených informací, neprozrazení tajného zdroje, zajišťování objektivních, pravdivých a ověřitelných informací, jsou základními pilíři etiky žurnalisty a to především investigativní. Tento jedinečný investigativní novinářský postup byl zfilmován a prostřednictvím pláten kin a pomocí šíření masových médií jej mohlo zhlédnout masové publikum.

V České republice se začala investigativní žurnalistika rozvíjet až po roce 1989. Kvalita žurnalistiky a množství zkušených investigativních novinářů, bylo zásadně ovlivněno nedemokratickým, totalitním systémem, cenzurou tisku a médií a omezováním svobody slova. Vše mělo za následek dvacetiletou propast v oblasti činnosti investigativních no-

vinářů, oproti západnímu světu. Totalitou, utrpěla nejen svoboda při výkonu novinářské praxe, ale především chyběla generace, která by do opravdové žurnalistiky, v pravém slova smyslu, zasvětila další, mladší generaci nadšených novinářů a mohla jim předat cenné rady a zkušenosti při hledání objektivních pravd, při řešení kauz, předat praktiky při tvorbě reportáží a filmů, tak cenných při vizualitě investigativní žurnalistiky. Spousta novinářů se učila od zahraničních kolegů a de facto tato mladá a nová generace investigativců zaučuje až nyní generaci novou. Příkladem je současný investigativní žurnalista Janek Kroupa a jeho učitel Josef Klíma.

V devadesátých letech, nástupem nového demokratického zřízení, nových komerčních televizních stanic, tedy zpočátku jen TV Nova se začal tento *mladý* obor žurnalistiky vyvíjet intenzivněji. Pružnější a flexibilnější činnost komerčních kanálů, ve spolupráci s investigativními novináři, zapříčinily vznik pořadů, které významně podpořily rozvoj a přenos vizuality v investigativní žurnalistice do masových médií.

V naší zemi, jsou v porovnání se *západními* zeměmi, stále podstatné rozdíly v přístupu a vnímání tohoto oboru především ze strany příslušných státních orgánů, které v mnoha případech neprověří zjištěné informace na protiprávní jednání.

Díky masovému šíření a možným negativním dopadům na veřejnost, by měl investigativní novinář při odhalování zachovat nepředpojatost, neutrální klidný přístup podpořený týmem a především šéfredaktorem, který jej uchrání od veškerých tlaků, které by mohly ovlivnit výsledek článku či reportáže. Redaktor by se měl plně věnovat jen své práci a být ochráněn od všech nežádoucích vlivů.

Vizualita je v současnosti významnou a již neodmyslitelnou součástí tohoto novinářského oboru. Vizualní obraz se nepoužívá jen pro atraktivnost jednotlivých reportáží či článků, ale dotváří autentický obraz události, přenáší na příjemce emoce a pocity, že mohl *být u toho*.

Investigativní žurnalistika s pomocí vizuality odhaluje bezpočet kauz a pole působnosti je opravdu široké. Mezi cílené oblasti, na které se

tato žurnalistika zaměřuje, patří: politická krádež, uplácení, vydírání, odposlouchávání telefonů, spiknutí, maření soudního jednání, ničení důkazů, daňové podvody a úniky, nelegální užívání vládních organizací jako je v České republice například *BIS*, v USA *FBI* a *CIA*, nelegální příspěvky na volební kampaně, zneužití pravomoci veřejného činitele, užívání veřejných peněz pro soukromé účely. Synonymem ke všem výše vyjmenovaným skutečnostem je využití postavení, zklamání důvěry a ve výsledku zneužití moci. Investigativní žurnalistika tak plní důležitou roli ve fungování demokratického státu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BERGAN, Ronald, *Film*. Praha: Sloart, 2008, 528s, ISBN 978-80-7391-136-2.

BOROVÍČKA, V., P., *Watergate*. Praha: Orbis, 1976, 11-082-76.

HAMŠÍK, Petr, *Žižkovské listy Klasická galerka už neexistuje*. Silver-Tree, 2012, MK ČR E 19344.

KLÍMA, Josef, *Vlastníma očima aneb Před kamerou i za ní*. Praha: Prepress Eva Šťastná, 2009, 160s, ISBN 978-80-86739-38-0.

McQUAIL, Denis, *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2009, 639s, ISBN 978-80-7367-574-5.

OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan a kolektiv, *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri, 1999, 256s, ISBN 80-85983-76-1.

OSVALDOVÁ, Barbora, HALADA, Jan a kolektiv, *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri, 2007, 263s, ISBN 978-80-7277-266-7.

POSTMAN, Neil, *Ubavit se k smrti*. Praha: Mladá fronta, 1999, 190s, ISBN 80-204-0747-2.

ŠTROBLOVÁ, Soňa, *Film a televize jako audiovizuální zprostředkování světa*. Praha: UJAK, 2009, 164s, ISBN 978-80-86723-73-0.

VERNER, Pavel, *Úvod do praktické žurnalistiky*. Praha: UJAK, 2007, 104s, ISBN 978-80-86723-36-5.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRAIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

SPARK, David., *Investigative reporting. A study in technique*. Oxford: Focal Press, 1999, 271s, ISBN 0 240 51543 9.

ELEKTRONICKÁ MÉDIA A WEBOVÉ STRÁNKY

CIHLÁŘ, O., HAVELKA, J., *Být v obraze*. Česká televize, 2009, [on line] Dostupné na WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10214728740-byt-v-obraze/>>.

ČERMÁK, Miloš, *Já nic, já novinář!*. 14. listopadu 2000 [on line] Dostupné na WWW: <www.lupa.cz/clanky/ja-nic-ja-novinar/>.

ČT24, *Reportéři ČT získali Novinářskou cenu za kauzu Diag Human*. aktualizováno 14. dubna 2011, [on line] Dostupné na WWW:
<<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media-a-technologie/121132-reporteri-ct-ziskali-novinarskou-cenu-za-kauzu-diag-human/>>.

HÁJEK, Adam, *Jak z fotografií mizeli nepohodlní lidé. Výlet do světa fotomontáže*. iDnes.cz, 29. září 2010, [on line] Dostupné na WWW:
<http://zpravy.idnes.cz/prvni-fotka-v-dejinach-vznikala-osm-hodin-pres-sto-let-se-skryvala-na-pude-1lw-zahranicni.aspx?c=A100927_184532_zahranicni_aha>.

HRÁŠKOVÁ, Kristýna., Josef Klíma o filmu Kajínek: *Vadí mi osobní motiv advokátky, protože to není pravda*. 9. srpna 2010, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.topzine.cz/josef-klima-o-filmu-kajinek-vadi-mi-osobni-motiv-advokatky-protoze-to-neni-pravda>>.

HRONOVÁ, Milada, *Investigativní žurnalistika očima Jaroslava Kmenty*. 08. prosince 2011, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.ff.upol.cz/aktualita/clanek/investigativni-zurnalistika-ocima-jaroslava-kmenty/>>.

HERMÉS-občanské sdružení, Modul Novinář, *Televize, Divácký profil*. (17. října - 23. října 2005), 18. července 2006 [on line] Top 20 nejsledovanějších pořadů, Dostupné na WWW: <<http://www.hermesmedia.cz/index.php?q=node/35>>.

KASÍK, Pavel, Technet.iDnes.cz, 22. Zář 2007, [on line] Dostupné na WWW: < http://technet.idnes.cz/jak-z-fotografii-mizeli-nepohodlni-lide-vylet-do-sveta-fotomontaze-1fu-/tec_foto.aspx?c=A070914_103713_tec_foto_pka>.

KMENTA, Jaroslav, *Investigativní žurnalistika v ČR*. 2012 [on line], Dostupné na WWW: < http://www.kmenta.cz/cz/investigativni_zurnalistika-investigativni_zurnalistika_v_CR.aspx>.

KODÝTEK, Pavel, *Historie Internetu*. 31. ledna 2006, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.webdesign.paysoft.cz/clanky/2006/historie-internetu/>>.

Prima family, *O pořadu, Soukromá dramata*. 12. srpna 2010 [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.iprima.cz/porady/soukroma-dramata>>.

SLÍŽEK, David, *Investigativní žurnalistika: Otázky a odpovědi*. 19. Konference ČLOVĚK A MÉDIA. 20. listopadu 2011 [on line] Dostupné na WWW: < http://www.clovekamedia.cz/archiv/clanek_cam_podzim_2011.html>.

ŠEBESTA, Kamil, KOMÁREK, Patrik, *Nový trestný čin v právní úpravě ČR – nebezpečné pronásledování tzv. stalking*. EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo, 26. března 2010, [on line] Dostupné na WWW: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/novy-trestny-cin-v-pravni-uprave-cr-nebezpecne-pronasledovani-tzv-stalking-60643.html>>.

ŠMÍD, Milan, *Žurnalistika v informační společnosti: Internetizace a Digitalizace žurnalistiky*. Praha> FSV UK, 2006, [on line] Dostupné na WWW: <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/104_003_Smid.pdf>. ISSN 1801-5999.

ŠŤASTNÝ, Ondřej, *Za zdmi LDN je pacient nula, zjistil reportér MF DNES*. Idnes.cz, 2008 [on line] Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/za-zdmi-ldn-je-pacient-nula-zjistil-reporter-mf-dnes-fht-/domaci.aspx?c=A080706_225553_domaci_mia>.

ŠŤASTNÝ, O., *Lidi by neměli umírat jako zvířata, říká reportér po zkušenosti v LDN*, Idnes.cz, [on line] Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/lidi-by-nemeli-umirat-jako-zvirata-rika-reporter-po-zkusenosti-v-ldn-1ie-/domaci.aspx?c=A080708_142932_domaci_ban>.

TV NOVA, *Pořad Na vlastní oči je u konce!*. 27. ledna 2010 [on line] aktualizováno 12. března 2010, 15:51, Dostupné na WWW: <<http://oci.nova.cz/clanek/novinky/porad-na-vlastni-oci-je-u-konce.html>>.

TV NOVA, *Investigativní žurnalistika v kostce: Kauzy, které měnily svět*. [on line] Dostupné na WWW: <http://oci.nova.cz/clanek/novinky/investigativni-zurnalistika-v-kostce-kauzy-ktere-menily-svet.html>.

WOLLNER, Marek, Důkazy musejí být neprůstřelné. Česká televize, 2009, [on line] Dostupné na WWW:

<<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/3243-marek-wollner-dukazy-museji-byt-neprustrelne/>>.

ZAHRANIČNÍ ELEKTRONICKÁ MÉDIA A WEBOVÉ STRÁNKY

McCURRY, Steve, *THE AFGHAN GIRL*. The National Geographic, 28. června 1985, [on line] Dostupné na WWW:

<<http://thepowerofthefrontcover.wordpress.com/1985/06/28/1985-the-afghan-girl-the-national-geographic-2/>>.

LUISE, Mary, Prison Planet.com Analysis, *Operation Mockingbird: CIA Media Manipulation*. 2003, [on line] Dostupné na WWW: <

http://www.prisonplanet.com/analysis_louise_01_03_03_mockingbird.html>.

The Associated Press, The Washington Post, *Watergate Scandal, Democratic National Committee office in the luxurious Watergate complex in Washington on April 20, 1973*. 20. dubna 1973, [on line] Dostupné na WWW: <http://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/watergate-scandal/2012/02/14/gIQAguL9DR_photo.html>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK 1: POHLED Z OKNA NA DVŮR, R. 1826, NICÉPHORE NIÉPCE.....	11
OBRÁZEK 2: 1985, AFGHÁNSKÁ DÍVKA (THE NATIONAL GEOGRAPHIC).....	12
OBRÁZEK 3: PREZIDENT REPUBLIKY KLEMENT GOTTWALD V ROZHOVORU S PŘEDSEDOU VLÁDY ANTONÍNEM ZÁPOTOCKÝM A MÍSTOPŘEDSEDOU VLÁDY VILIAMEM ŠIROKÝM A S A BEZ RUDOLFA SLÁNSKÉHO NA WILSONOVĚ NÁDRAŽÍ 26. 8. 1949	13
OBRÁZEK 4: PREZIDENT REPUBLIKY ANTONÍN ZÁPOTOCKÝ ZDRAVÍ Z BALKONU NA III. NÁDVOŘÍ PRAŽSKÉHO HRADU OBČANY - VOLBA PREZIDENTA 21. 03. 1953.....	14
OBRÁZEK 5: DMITRIJ BALTERMANC, HOŘE, KERČ (SORROW STRICKEN, 1942)	14
OBRÁZEK 6: DEMOKRATICKÝ NÁRODNÍ VÝBOR, KANCELÁŘ V LUXUSNÍM KOMPLEXU WATERGATE VE WASHINGTONU DNE 20. DUBNA 1973.....	28

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – ROZHOVOR S JOSEFEM KLÍMOU.....	I
PŘÍLOHA B – ROZHOVOR S JAROSLAVEM KMENTOU.....	IV

PŘÍLOHY

Příloha A – Rozhovor s Josefem Klímou

1. Jaké vnímáte zásadní rozdíly v investigativní žurnalistice a přístupu žurnalistů v porovnání ve vyspělých státech a u nás (např. USA vs. ČR)?

Neznám tak detailně zákony a praxi novinářů v cizině, i když v USA jsem na stáži byl. Ale pravda v roce 1990. Jeden rozdíl ale existuje: zatímco ve vyspělých zemích typu Velké Británie si novinář může dovolit chladný, neutrální odstup, protože okamžitě, jak něco vyšetřurá, vrhnou se na to policisté, státní zástupci a další orgány, aby to prošetřily, u nás je neutěšenou situací; víc a víc tlačeni, aby byl „stranický“ – tedy aby tlačil na odpovědné orgány, proč nekonají. Supluje pak státní správu, i když k tomu nemá žádné oprávnění ani pravomoci, protože mu nic jiného nezbyvá, nechce-li začít pochybovat o smyslu své práce vůbec.

2. Jaký je Váš názor na úroveň investigativní žurnalistiky v ČR z pohledu vývoje a aktuálního stavu?

Myslím, že je zde řada velmi dobrých žurnalistů, soustředěných povětšinou kolem deníků jako je MF Dnes, Lidové noviny a Hospodářské noviny a kolem týdeníku Respekt. Televizní pátrací žurnalistika ze svých pozic lehce ustoupila, protože v ČT je bržděna Radou, Nova zrušila pořad Na vlastní oči a náš nový pořad Soukromá dramata na Prima trpí nedostatkem reportérů, takže není čas na klasickou investigativní práci, kdy se jedna kauza dohledává a zraje třeba několik týdnů nebo měsíců. Televize má navíc nevýhodu oproti novinám, že jí šéfuji manažeři, jejichž hlavním oborem a cílem je výroba peněz, kdežto novinám novináři, jejichž hlavním oborem a cílem je výroba článků a reportáží.

3. Jakou má, podle Vás, roli vizualita v investigativní žurnalistice?

Vizualita je dobrá u reportáží, jejichž základem je příběh. Ať již nějaké oběti či pachatele nebo domnělého pachatele. Lépe vtáhne diváka do problematiky, protože na něj působí nejen racionálně, ale i přes emoce. U ekonomických kauz naopak výhodná není, protože televizní reportáž sděluje divákovi fakta jednotným tempem pro všechny a musí nutně zjednodušovat, takže divák nemá čas vstřebat často poměrně složité toky peněz a firem. Zatímco v novinách si čte svým tempem, případně se vrátí, když ztratí souvislost a naváže.

4. Existuje možnost ovlivnění kvality vizuální stránky? Jak se využívá v praxi?

Z hlediska reportéra je psaná žurnalistika jednodušší, protože se nemusí snažit dostat zpovídané před kameru a rovněž nemusí neustále myslet na to, je-li téma dost vizuální. Sběr materiálu je tedy lehčí, protože lidé po telefonu i v osobním styku s novinářem hovoří daleko ochotněji. A co se nestihne zeptat (nebo doplňující otázky, z dodatečných informací od jiných) doplní snadno po telefonu nebo po mailu. Televizní (vizuální) reportér vlastně začíná tam, kde printový končí: musí si nejdřív rovněž udělat tzv. obhlídku, tzn. zjistit informace, ale pak musí přijít s kamerou a nutit lidi, aby mu do ní řekli totéž, co předtím bez ní. A na tomhle spousta reportáží ztroskotává, protože lidé nejsou ochotni mluvit, stydí se, bojí se apod. Rovněž řada témat odpadne jako nezpracovatelných, protože nejsou dost vizuální. Právě třeba složité ekonomické tuneláže. V psané formě sice reportér může vytvořit řadu komentářů, ale nemá je čím pokrýt obrazově a „černou obrazovku“ vysílat nemůže. Musí tedy buď zkracovat komentáře (což vede až k přílišnému zjednodušení tématu) nebo je pokrývat nudnými obrázky budov, peněz, grafických toků, které si nikdo nezapamatuje apod.

5. Jaké používáte metody při zjišťování informací v praxi?

My třeba používáme skrytou kameru jen na dokumentaci trestné činnosti (např. reportér nakupuje v přestrojení drogy, zbraně, dává úplatek) nebo na zaznamenání klíčového svědectví, ale v tom případě zase musíme přesně vážit, zda potají natočeného svědka neohrozíme na životě, zdraví, majetku atd. Svědectví nám neposkytl dobrovolně, a pokud v kauze nevystupuje jako spoluviník, nemáme morální právo ho ohrozit tím, že zveřejníme jeho identitu.

Byť nepřímou - že ho ostatní poznají podle toho, že nikdo jiný tyto informace nemá. Ještě ošidnější je to v průniku do prostředí. Printový reportér snadno pronikne do uzavřených prostředí a může napsat poutavou reportáž z prostředí modelingu, bezdomovců, politiky apod. Obrazový reportér sice rovněž snadno natočí totéž na skrytou kameru, ale výpovědi už většinou mají identifikační charakter a mohou přinést zveřejněním nepříjemnosti lidem, kteří se ničím neprovinili. A vysílat rozrastrovanou reportáž – na to divák, zmlsaný reality-show zase není zvědavý a přepíná auto maticky na jiný program, kde běží akční film.

6. Výhody použití vizuality?

Výhodou je naopak dopad vizuální reportáže: na rozdíl od novin nebo týdeníku, kde si ji čtenáři čtou v různý čas, je dopad vizuální reportáže okamžitý a tudíž daleko silnější.

Příloha B – Rozhovor s Jaroslavem Kmentou

1. Jaké vnímáte zásadní rozdíly v investigativní žurnalistice a přístupu žurnalistů v porovnání ve vyspělých státech a u nás (např. USA vs. ČR)? Existují zásadní rozdíly v pořizování záznamů a právních aspektech?

Zásadní rozdíl mezi českou a americkou investigativní žurnalistikou je určitě ve zkušenosti. My to tu děláme teprve dvacet let. Oni tam mají čtyřicetiletý předstih. Jsou zkušenější, mají toho víc za sebou. V pořizování záznamů je to ale vždycky stejné - novinář se musí rozhodnout na základě konkrétní situace, která je nepřenositelná do jiné kauzy či prostředí. Musíme pamatovat na to, že záznam se pořizuje tehdy, když chceme zaznamenat neetické, korupční, nebo jakékoli jiné nelegální aktivity. Vlastně důkaz. Nikoli pro atraktivnost reportáže. Právní aspekty jsou v amerických podmínkách jasnější a vymezenější. My se tady ještě hledáme. Třeba v USA se velmi přísně ctí to, že novináři nesmějí citovat nějaký dokument, který podléhá národní bezpečnosti. Za to hrozí v USA tresty i pro novináře a spor o to, co je v takovém případě víc - jestli svoboda slova, nebo národní bezpečnost - je posuzována přísně ve prospěch národní bezpečnosti.

2. Jaké jsou rizika spojená s investigativní žurnalistikou?

Rizika spojená s investigativní žurnalistikou? Jsou velká. A mohou se týkat i ohrožení života. V českých podmínkách jsou známy dva případy, kdy šlo reportérům přímo o život: Sabina Slonková, v roce 2002 ji chtěl nechat zabít tehdejší sekretář ministerstva zahraničí Karel Srba za články, které o něm zveřejňovala. Naštěstí to bylo včas odhaleno. Druhý případ se týkal kolegy Jiřího Hynka, tehdy redaktora ČT, jemuž vyhrožovali představitelé firmy, o kterých točil reportáže, jak podvádějí stát na daních.

Rizika jsou ale i jiná. Třeba žaloby. Tady musí platit pravidlo, že pokud redaktor přinese ověřené téma, redakce se za něj musí postavit a poskytnout mu patřičný právní servis.

3. Váš názor na úroveň investigativní žurnalistiky v ČR z pohledu vývoje a aktuálního stavu?

Já myslím, že dobrá. Ale protože je jí žalostně málo, tak bych spokojeností neoplýval.

4. Jakou má, podle Vás, roli vizualita v investigativní žurnalistice?

Vizualita je nedílnou součástí. Čtenář musí vidět aktéry, jak vypadají, nebo dokumenty, ze kterých čerpáme a jsou klíčovým důkazem.

5. Zneužívá se vizualita v investigativní žurnalistice, např. jako nástroj k dokreslení informací?

Já myslím, že ne. Teda pokud mohu mluvit za náš deník. Ale je pravda, že zejména internetové servery si někdy neberou servítky a přidají k nějakému tématu určitý obrázek jen proto, aby zaujaly, přestože s tématem to nemám mnoho společného.

Chce to větší zodpovědnost i celého týmu, který se na výrobě podílí. Tedy i grafiků či fotoeditorů.

6. Existuje možnost ovlivnění kvality vizuální stránky?

Možnost ovlivnění vizuální kvality jistě existuje. Ale spíš bych to viděl tak, že je mnohdy nedostatek obrazového materiálu - hlavně fotek, nebo infografů. V investigativní žurnalistice objevujete složitá témata, popisujete zlořády, korupci. A takový úředník, či politik, který je při takovém činu přistižen, se nerad fotí, nebo poskytuje vlastní fotografie. Takže když jsem psali o zavražděném kmotru podsvětí Františku Mrázkovi, tak jsem byli odkázáni na fotografie, které "tajně" unikly od jeho přátel. Rodina je samozřejmě poskytnout nechtěla. Nebo jsme museli vyfotit z letadla luxusní vilu u Českého Brodu, kterou pak jeho rodina prodávala, atd. Vždy jde o řešení konkrétní situace.

7. Pomáhá vizualizace k usvědčení nebo upozornění na podezřelé chování?

Vizualizace velmi pomáhá v usvědčení. Ted' nedávno jsme usvědčovali bývalého ministra dopravy Víta Bárta (a lídra Věcí veřejných), jak nechával ve své bývalé bezpečnostní agentuře ABL sledovat politiky. On to popíral. Tak jsme zveřejnili dokumenty, které to dokazovaly nebo fotky, videa atd.

8. Jaké odhalení podezřelých praktik vnímáte jako nejdůležitější?

V našich poměrech, si myslím, tak trochu připomíná aféru Watergate zejména případ Grossova bytu. Byť v ní nejde o financování a černé fondy celé politické strany jako takové (jako v případě amerického prezidenta R. Nixona). Ale jde v ní o majetkové nesrovnalosti premiéra této země. My jsme na to přišli v novinách úplně náhodou v roce 2005, kdy jsme se začali zabývat tím, co všechno dle katastru nemovitostí vlastní politici. A přišli jsme na to, že premiér Gross při koupi svého bytu investoval kromě hypotéky i velkou částku hotově - 2,5 milionu korun. Tak jsme se pídili po tom, jak k ní přišel. On to nedokázal uspokojivě vysvětlit. Vymlouval s e na půjčku od strýčka, pak na to, že strýčkovi půjčili zámožní rodinní příslušníci v zahraničí. Až nakonec tvrdil, že peníze získal od strýce, kterému je půjčil, nějaký podnikatel Rod. Ale směnku, která to dokazovala, prý spálili. Vše byly jen výmysly, aby Gross zakryl černé finance. Po 80 ti dnech od odhalení pak musel odstoupit z funkce premiéra. A že má nějaké zvláštní fondy, dokazuje ted' to, jak záhadně zbohatl na obchodech s akcemi Moravia Energo, které koupil za 30 milionů a pak záhadně prodal za 100 milionů.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Edita Kresta Kydalová

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Vizualita v investigativní žurnalistice

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 44

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 10

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových zdrojů: 22

Vedoucí práce: PhDr. Soňa Štroblová